

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Mihaela Urbanc

**»TRETJA DIMENZIJA« NATA
SODELOVANJE NA PODROČJU CIVILNO KRIZNEGA
NAČRTOVANJA IN UPRAVLJANJA, ZNANOSTI TER VARSTVA
OKOLJA**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2005

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Mihaela Urbanc

Mentor: docent dr. Vinko Vegič

**»TRETJA DIMENZIJA« NATA
SODELOVANJE NA PODROČJU CIVILNO KRIZNEGA
NAČRTOVANJA IN UPRAVLJANJA, ZNANOSTI TER VARSTVA
OKOLJA**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2005

SEZNAM KRATIC

ARW	Advanced Research Workshop
ASI	Advanced Study Institute
CCMS	Committee on the Challenges of Modern Society
CEP	Civil Emergency Planning
CLG	Collaborative Linkage Grants
CPC	Civil Protection Committee
EADRCC	Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Center
EADRU	Euro-Atlantic Disaster Response Unit
EAPC	Euro-Atlantic Partnership Council
ESDI	European Security and Defense Identity
EV	Expert Visit
GOEWDS	Group of Experts on Warning and Detection System
ICRC	International Committee for the Red Cross
LEMA	Local Emergency Management Authority
MCDA	Military and Civil Defense Assets
NACC	North Atlantic Cooperation Council
PfP	Partnership for Peace
UN-OCHA	United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs
UN-OSOCC	United Nations On-Site -Operation Coordination Center
SCEPC	Senior Civil Emergency Planning Committee
SCOM	Science Committee

KAZALO

1. UVOD	1
2. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR	3
2.1 OPREDELITEV PREDMETA PROUČEVANJA	3
2.2 CILJI PROUČEVANJA	4
2.3 HIPOTEZE	5
2.4 METODOLOGIJA	5
2.5 STRUKTURA	6
3. VLOGA IN NAMEN ZVEZE NATO	6
4. CIVILNO KRIZNO NAČRTOVANJE ZVEZE NATO	11
4.1. RAZVOJ ZMOGLJIVOSTI ZA ZAŠČITO IN REŠEVANJE	14
4.2. NAČRTOVANJE V PRIMERU NESREČE	18
4.3. INSTITUCIJE, ODGOVORNE ZA CIVILNO KRIZNO NAČRTOVANJE NATA	19
4.3.1 VIŠJI ODBOR ZA CIVILNO KRIZNO NAČRTOVANJE (SCEPC)	19
4.3.2 EVROATLANTSKI CENTER ZA KOORDINACIJO UKREPANJA OB NESREČAH (EADRCC)	21
4.3.3 DIREKCIJA ZA CIVILNO KRIZNO NAČRTOVANJE	25
4.3.4 EVROATLANTSKA ENOTA ZA UKREPANJE OB NESREČAH (EADRU)	25
4.4. MEDNARODNE VAJE EVROATLANTSKEGA CENTRA ZA KOORDINACIJO UKREPANJA OB NESREČAH	26
4.4.1 MEDNARODNA VAJA »TRANS-CARPATIA 2000«	26
Slovensko sodelovanje	27
4.4.2 »KROTITEV ZMAJA – DALMACIJA 2002« (TAMING THE DRAGON – DALMATIA 2002)	29
Slovensko sodelovanje v vaji	31
4.4.3 MEDNARODNA VAJA »BOGORODSK 2002«	32
4.4.4 MEDNARODNA VAJA »FERGHANA 2003«	33
4.4.5 MEDNARODNA VAJA »DACIA 2003«	34
4.4.6 NATO – RUSIJA, VAJA UKREPANJA OB NESREČAH IN SEMINAR V KALININGRADU	35
4.4.7 SKUPNA VAJA UKRAJINA – EADRCC – OPCW	35
4.4.8 SODELOVANJE SLOVENIJE V MEDNARODNIH VAJAH PARTNERSTVA ZA MIR	36
Vaja "COMPROTEX 1999"	36
Vaja "INTEX"	36

5. ZNANSTVENI PROGRAM	37
5.1 OBRAMBA PRED TERORIZMOM.....	39
5.2 SOOČANJE Z DRUGAČNIMI GROŽNJAMI VARNOSTI	41
5.2.1 DEZERTIFIKACIJA.....	42
5.2.2 VODNI VIRI IN VARNOST	43
5.3 MEHANIZMI DELOVANJA	44
5.3.1 SODELOVANJE NA PODROČJU ZNANOSTI IN TEHNOLOGIJE	44
5.3.2 PODPORA RAZISKOVALNI INFRASTRUKTURI	45
5.3.3 POMOČ NAMENJENA REINTEGRACIJI.....	46
5.3.4 ZNANOST ZA MIR	46
5.4 SLOVENSKO SODELOVANJE	46
<u>6. VARSTVO OKOLJA – ODBOR ZA PROUČEVANJE IZZIVOV SODOBNE DRUŽBE (CCMS).....</u>	48
6.1 ORGANIZACIJA IN METODE DELOVANJA	49
GROŽNJE IN IZZIVI	51
6.2 PILOTNE RAZISKAVE	51
6.2.1 FAZE RAZVOJA PILOTNIH RAZISKAV	51
Prva faza	52
Druga faza.....	52
Tretja faza.....	53
6.3 SODELOVANJE SLOVENIJE V ODBORU ZA PROUČEVANJE IZZIVOV SODOBNE VARNOSTI	54
<u>7. ZAKLJUČEK</u>	56
<u>8. VIRI IN LITERATURA</u>	60

PRILOGE

Priloga A: Prioritetne teme Partnerskih držav

Priloga B: Višji odbor za civilno krizno načrtovanje (SCEPC)

Priloga C: Odbor za znanost (SCOM)

Priloga D: Odbor za proučevanje izzivov sodobne družbe (CCMS)

1. UVOD

Obstaja širok konsenz o tem, da se je Natovo varnostno okolje spremenilo in da nevarnost splošne vojne v evroatlantski regiji praktično ne obstaja. Razmeroma statično varnostno okolje hladne vojne so zamenjale izjemno spremenljive in zapletene varnostne okoliščine. Nacionalna in mednarodna varnost se obravnavata celostno in poleg vojaškega dejavnika vključujeta gospodarske, socialne, okoljevarstvene in druge razsežnosti sodobne varnosti. V spremenjenem mednarodnem okolju se je tudi zveza Nato odzvala na varnostne izzive in se začela prilagajati svoji novi vlogi v spremenjenem strateškem in političnem okolju.

V sodobnem smislu razumemo ogrožanje varnosti kot številne oblike nevojaških in vojaških pojavov, ki zmanjšujejo varnost posameznikov, družbenih skupin, družbe v celoti, držav in mednarodne skupnosti. V globaliziranem svetu so njegovi elementi (posamezniki, države, nevladne organizacije ipd.) vedno bolj povezani. Podobno velja tudi za sodobne grožnje varnosti, kar pomeni, da se lahko izredno hitro ali pa zelo počasi prenašajo iz ene države v drugo. S koncem hladne vojne se je zmanjšala možnost vojaškega spopada v Evropi, na ta račun pa so prišli v ospredje številni novi oboroženi konflikti na njenem obrobju in na drugih kontinentih. Grožnjo predstavlja tudi zloraba jedrskega orožja v terorističnih napadih. Poleg tega pa v ospredje prihajajo vedno bolj nevojaške grožnje varnosti kot so kriminal (tihotapljenje ilegalnega konvencionalnega orožja, mamil, nevarnih materialov), terorizem, gospodarske in informacijske grožnje (ogrožanje informacijske infrastrukture, npr. kiber terorizem in kiber kriminal) itd. Posebno kategorijo predstavljajo onesnaževanje okolja ter naravne in antropogene nesreče. Izkazalo se je tudi, da sodobna družba postaja z vsako novo razvojno stopnjo vedno bolj ranljiva.

Temeljna naloga zveze Nato je od njenega nastanka zagotavljanje kolektivne obrambe pred zunanjo agresijo na države članice. V skladu z novimi varnostnimi izzivi pa zveza razvija tudi svojo t.i. družbeno oz. »tretjo dimenzijo«, saj je Nato tudi forum za aktivno sodelovanje med državami članicami in partnerskimi državami na področjih, kot so načrtovanje civilnega delovanja v sili, pomoč pri nesrečah ter znanstveni in okoljski programi. To odraža tudi strateški koncept NATO, na podlagi katerega je zveza po letu 1994 razvila mehanizme in instrumente za obvladovanje kriz in nevarnosti, kot so npr. naravne in druge nesreče, ogrožanje okolja,

nepričakovane migracije prebivalstva, računalniški kriminal. Gre za področje t.i. civilnega kriznega načrtovanja in upravljanja ("civil emergency planning" in "crisis management"). Naravne in druge nesreče povzročata narava in človek s svojimi dejavnostmi. Človek s svojim delovanjem prepogosto posega v naravno okolje in do nesreč prihaja, ko določene dejavnosti ali upravljanje sredstev za ravnanje z nevarnimi snovmi uidejo nadzoru in posledično ogrozijo življenje ali zdravje ljudi, živali, premoženja, kulturno dediščino ali okolje. Zaradi tehničnih pomanjkljivosti, zastarele tehnologije, nezadostnih varnostnih ukrepov in napačne uporabe materialov nastajajo različne oblike okvar, ki lahko povzročijo eksplozije, požare, izlitje nevarnih snovi, rušenje in posledično onesnaževanje okolja. Z vojaškimi aktivnostmi se ravno tako posega v okolje, ruši se naravno ravnotežje flore in favne ter spreminja namen zemljišča. V zadnjem desetletju se vse več držav zaveda okoljske varnosti in pomembnosti naravnih virov, predvsem vodnih in naftnih. Z obrambno varnostjo so povezani tudi naftovodi, plinovodi in ostali energetske viri. Vse večji vpliv na življenje ljudi pa imajo po podatkih OZN naravne nesreče. Med letoma 1994 in 2003 so potresi, poplave, orkani in druge naravne nesreče prizadele 2,5 milijarde ljudi, kar je 60 odstotkov več kot v predhodnih dveh desetletnih obdobjih. Vse pogosteje zasledimo primere uničujočih orkanov, cunamijev, poplav, požarov, ki hudo prizadenejo prebivalstvo in naravno okolje. Pri odpravljanju posledic naravnih nesreč se prizadete države pogosto obrnejo na mednarodno pomoč, saj same ne zmorejo dovolj hitro in učinkovito ukrepati. Krizam navadno sledi povečana stopnja kriminala, transmejne migracije v velikem obsegu in z njimi povezana nevarnost humanitarne katastrofe (izbruh različnih epidemij) in regionalna destabilizacija.

V medijih pogosto zasledimo, da pri odpravljanju naravnih ali antropogenih nesreč poleg civilne zaščite sodeluje tudi vojska s svojimi silami in sredstvi. Kako je takšno delovanje urejeno v zvezi Nato in če ima zveza sploh ustrezne institucij za koordinacijo in nudenje pomoči, bom skušala ugotoviti v svoji diplomski nalogi. V preteklosti se je Nato povezoval zgolj s posredovanjem v primeru vojaških spopadov, v sodobnem svetu, ki mu grozijo tudi drugi viri ogrožanja varnosti, pa je Nato razvil nove razsežnosti sodelovanja in posredovanja. V diplomski nalogi se bom osredotočila predvsem na sodelovanje med članicami zveze Nato in partnerskimi državami na področju nevojaških vsebin, in sicer na področju znanosti, okolja in civilnem kriznem upravljanju. Pri celostnem razumevanju varnosti in opredeljevanju vloge zveze Nato se mi zdi pomembno tudi sodelovanje in pomoč pri odpravljanju

posledic naravnih ali industrijskih nesreč, soočanje s tehnološkimi, okoljskimi in industrijskimi izzivi ter sodelovanje na področju znanosti, ki je namenjeno predvsem izboljšanju izmenjave informacij, izobraževanju raziskovalnega kadra, razvoju raziskovalne infrastrukture. Po 11. septembru 2001 so prizadevanja zveze Nato v veliki meri usmerjena tudi v načrtovanje zaščite prebivalcev pred morebitnimi napadi z biološkimi, kemičnimi in radiološkimi sredstvi.

2. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 Opredelitev predmeta proučevanja

Temeljna naloga zveze Nato od nastanka dalje je zagotavljanje kolektivne obrambe pred zunanjo agresijo na države članice. S koncem hladne vojne in novimi vidiki ogrožanja varnosti je tudi v Natu prišlo do preoblikovanja strateških konceptov. Mnoge sodobne države v varnostnem okolju po koncu hladne vojne zaznavajo t.i. nove varnostne izzive, kamor uvrščajo kriminal, terorizem, okoljske grožnje varnosti (naravne ali industrijske nesreče), gospodarske in informacijske grožnje varnosti (Prezelj, 2001: 849). Države članice zavezništva so se vedno bolj povezovale tudi na drugih področjih in ne le na vojaško-političnem. S sodelovanjem na področju nevojaških vsebin je dobil Nato tudi družbeno dimenzijo ali t.i. »tretjo dimenzijo«, kjer se vojaškemu in političnemu sodelovanju članic zveze Nato, v zadnjih letih pa tudi partnerskih držav, pridružuje tudi sodelovanje na področju kriznega načrtovanja in upravljanja, znanosti ter varstva okolja. Vojaško in politično sodelovanje se uvrščata v t.i. prvo in drugo »dimenzijo« zavezništva, sodelovanje na področju nevojaških vsebin pa uvršča Nato v t.i. »tretjo dimenzijo« (glej internet 1).

Cilj Natovega civilnega kriznega načrtovanja je usklajevati nacionalne načrtovalne dejavnosti in zagotoviti najučinkovitejšo uporabo civilnih virov pri kolektivni podpori strateškim ciljem zavezništva. Znanstvene dejavnosti so v pristojnosti Natovega Odbora za znanost, ki nudi podporo za sodelovanje znanstvenikom in raziskovalcem iz držav članic in partnerskih držav, na področju civilnih znanosti. Med številnimi odbori, ki delujejo znotraj zveze NATO je tudi Odbor za izzive sodobne družbe (Committee on the Challenges of Modern Society – CCMS). Na področje njegove dejavnosti sodijo zlasti tehnološki izzivi, ki nastajajo kot posledica hitrega družbenega in tehnološkega razvoja, predvsem industrijska in okoljska tveganja ter njihove posledice na zdravje ljudi in na okolje.

2.2 Cilji proučevanja

Cilj diplomske naloge je predstaviti nevojaške oblike sodelovanja zveze Nato oz. »tretjo dimenzijo« in opredeliti njihove pristojnosti, organe in primere delovanja. Osredotočila se bom na preventivno načrtovanje in usklajevanje civilnega kriznega upravljanja, dejavnosti znanstvenega programa in vprašanja povezana z okoljskimi

izzivi. V tem okviru bom poskušala opredeliti tudi sodelovanje Slovenije. Cilji proučevanja so:

- preučiti organiziranost Nata, namen, sestavo in delovanje z vidika preoblikovanja strateških konceptov;
- preučiti namen, uporabnost in organizacijo civilnega kriznega načrtovanja, znanstvenega programa in varstva okolja;
- preučiti nove vire ogrožanja v mednarodni skupnosti po koncu hladne vojne;
- spoznati, kako Slovenija sodeluje z Natom na področju nevojaških vsebin.

2.3 Hipoteze

Nato si zaradi spremenjenih politično-varnostnih razmer po koncu hladne vojne prizadeva, da bi se s sredstvi, ki jih ima na razpolago, zoperstavil novim oblikam ogrožanja varnosti ter tako prispeval k zagotavljanju stabilnosti in zagotavljanju zmogljivosti za kolektivno obrambo.

Države članice zveze Nato in partnerske države zaradi hitrega in učinkovitega odpravljanja posledic naravnih ali drugih nesreč aktivno sodelujejo na področju načrtovanja civilnega delovanja v sili in izvajanju preventivnih vaj.

Raziskave, študije in delavnice znanstvenega in okoljskega program obravnavajo različne raziskovalne teme in vsebine.

2.4 Metodologija

Diplomska naloga temelji na uporabi in analizi vsebine primarnih (formalno-pravni akti) in sekundarnih virov (knjige, zborniki, članki, objavljeni v strokovnih revijah, časopisih ali spletnih straneh). S pomočjo teh virov bom opredelila in opisala delovanje zveze Nato na področju nevojaških vsebin oziroma »tretje dimenzije«. Predstavila pojem ter naloge zveze in posameznih držav pri sodelovanju in načrtovanju civilnega kriznega upravljanja, izvajanju mednarodnih delavnic in študij okoljskega in znanstvenega programa. Predstavila bom odgovorne institucije zveze in pomen določenih mednarodnih vaj, programov in raziskovalnih delavnic. Poleg tega je bila opravljena tudi metoda osebnega razgovora (razgovor s slovenskim

predstavnikom CCMS) o sodelovanju Slovenije pri okoljskem programu. Tako sem izvedela kako deluje CCMS, kdaj se sestaja ter v katerih raziskavah CCMS sodeluje Slovenija, katero študijo vodi in kako bo potekalo izvajanje študije.

2.5 Struktura

Nalogo sestavljajo seznam kratic, kazalo, uvod, metodološko-hipotetični okvir, vsebinska poglavja, sklep in seznam literature. V uvodnem in metodološkem delu bom predstavila lastna razmišljanja o izbrani temi, ocenila pomen teme, opredelila cilje proučevanja in postavila hipoteze. V vsebinskem poglavju bom razdelala sodelovanje držav članic Nata in partnerskih držav na področju »tretje dimenzije«, predstavila institucije, delovanje ter pomen sodelovanja Slovenije na teh področjih. Vsebinski del bo razdeljen na tri sklope, to, kar zajema t.i. »tretja dimenzija«, in sicer na civilno krizno načrtovanje zveze Nato, znanstveni program in varstvo okolja. Osredotočila se bom predvsem na civilno krizno načrtovanje, ki je veliko bolj poznano in organizirano. Vključuje pomoč ob naravnih in drugih nesrečah, sodelovanje v preventivnih vajah, spodbuja načrtovanje v primeru nesreč in razvija sisteme opozarjanja. V poglavju o znanstvenem in okoljskem programu bom predstavila dejavnosti obeh programov in študije, s katerimi se ukvarjata. Opisala bom mehanizme delovanja in prioritete raziskovalne teme znanstvenega programa. Pri varstvu okolja se bom osredotočila na pilotne študije, ki jih izvaja Odbor za proučevanje izzivov sodobne družbe ter opredelila osnovne cilje delovanja odbora. Posebej bom opisala in predstavila delovanje odborov, izvajanje študij ali nalog nevojaškega sodelovanja zveze Nato na že omenjenih treh področjih sodelovanja. V sklepu bom ovrednotila sodelovanje držav članic Nata in partnerskih držav na področju civilno kriznega načrtovanja, znanstvenega programa in varovanja okolja, katere so dobre lastnosti sodelovanja in kaj bi bilo potrebno izboljšati. Ugotovila bom, če se zastavljena izhodišča in hipoteze ujemajo s predstavljeno vsebino.

3. VLOGA IN NAMEN ZVEZE NATO

S Severnoatlantskim sporazumom je bila aprila 1949 ustanovljena zveza samostojnih držav, katere skupni interes je bil ohranjanje miru in svobode. Ustanovljena je bila na osnovi 51. člena Ustanovne listine Združenih narodov, ki posamezniku in skupnosti zagotavlja naravno pravico do obrambe. Oblikovana je kot združenje svobodnih

držav, ki jih povezuje interes, da z medsebojnimi jamstvi in stabilnimi odnosi z drugimi državami ohranjajo svojo ozemeljsko celovitost, politično neodvisnost in varnost. Ta cilj naj bi dosegli s politično solidarnostjo in ustreznimi vojaškimi silami, sposobnimi, da v primeru potrebe lahko tudi fizično preprečijo vsako obliko nasilja proti članicam. Glavni namen in trajni cilj Nata je varovanje miru in svobode vseh članic s političnimi in vojaškimi sredstvi v skladu z načeli Ustanovne listine ZN. Zveza nobeni državi ne krati pravice do izpolnjevanja njenih nacionalnih obveznosti do njenega prebivalstva, pač pa državam članicam omogoča, da s skupnimi prizadevanji izboljšujejo svojo sposobnost v uresničevanju osnovnih nacionalnih varnostnih ciljev, ne da bi se morale odreči svojim dolžnostim in pravicam na področju obrambe kot suverene entitete. Sredstva, s katerimi zaveznitvo uresničuje svojo varnostno politiko, vključujejo vzdrževanje zadostne vojaške zmogljivosti za obvladovanje kriznih razmer, ki vplivajo na varnost njegovih članic, ter aktivno spodbujanje dialoga z drugimi narodi, vključno z ukrepi spodbujanja napredka na področju nadzora oborožitve in razoroževanja (glej Geršak, 1995: 37).

Strukture, oblikovane znotraj Nata, državam članicam omogočajo koordinacijo njihovih politik pri izpolnjevanju temeljnih nalog, kot tudi omogočajo nenehno posvetovanje in sodelovanje na različnih področjih, političnem, gospodarskem, znanstvenem in na področju nevojaških vsebin. Znotraj struktur poteka oblikovanje skupnih načrtov za skupno obrambo, vzpostavitev infrastrukture in osnovnih objektov in naprav za delovanje vojaških sil ter dogovarjanje za skupne programe usposabljanja in vaje. Vse te dejavnosti so podprte z zapleteno civilno in vojaško strukturo, sestavljeno iz administrativnega, finančnega in načrtovalnega osebja ter iz agencij, ki so jih oblikovale države članice zaveznitva za koordinacijo dela na specializiranih področjih. To je, na področju zvez, potrebnih za omogočanje političnega posvetovanja ter poveljevanja vojaškim silam in njihovega nadzora ter na področju logistične podpore za vzdrževanje vojaških sil (glej Nato Priročnik, 2001:31).

Novi politični in vojaškostrateški pristop Severnoatlantske zveze do varnosti in nove institucije

Korenite spremembe v mednarodnem varnostnem okolju po koncu hladne vojne so Nato pripeljale do iskanja novega strateškega cilja zaveznitva ter prilagajanja svoje

politike in soustvarjanja skupne institucije za soočanje z novimi izzivi. Dosedanje preoblikovanje Nata zajema tri temeljne razsežnosti: širitev Nata z novimi članicami, sprejetje novih vlog in poslanstva ter spremembe notranje strukture Nata (Malešič, 2002a: 26, 27). Preoblikovanje Nata se je začelo z Londonsko deklaracijo leta 1990, ko so razglasili konec hladne vojne in ponudili Vzhodu roko prijateljstva. Z objavo Rimske deklaracije novembra 1991 so bili postavljeni temelji za večjo institucionalizacijo razvijajočih se odnosov med državami Srednje in Vzhodne Evrope ter Natom. Ustanovitev Severnoatlantskega sveta za sodelovanje (NACC) decembra 1991 je združila države članice Nata in prvotnih devet srednje- in vzhodnoevropskih držav v nov posvetovalni forum. Marca 1992 je bilo sodelovanje v NACC razširjeno še na vse članice Skupnosti neodvisnih držav, istega leta pa sta članici postali tudi Gruzija in Albanija. Na zasedanju Severnoatlantskega sveta v Bruslju 1994 so predstavili program Partnerstva za mir ter dali novemu Natu konkretniji program dela, z možno širitvijo in novimi mehanizmi za varnostno sodelovanje na celotnem evroatlantskem območju. Zavezništvo je države članice Severnoatlantskega sveta za sodelovanje in druge države članice OVSE povabilo, naj v skladu s svojimi posebnimi potrebami vzpostavijo individualne programe sodelovanja z Natom. PzM je proces, ki združuje zaveznice in partnerice Nata v obsežnem programu skupnih dejavnosti, povezanih z obrambo in varnostjo, od popolnoma vojaškega sodelovanja do sodelovanja, povezanega z obrambo, na področjih, kot so obvladovanje kriznih situacij, načrtovanje delovanja v sili, upravljanje zračnega prometa ali sodelovanje na področju oboroževanja. PzM je odprto in pregledno, njegove dejavnosti pa so na voljo vsem partnericam in zaveznicam. V skladu z Okvirnim dokumentom PzM, ki so ga predsedniki držav in vlad izdali istočasno kot vabilo PzM, se Nato zavezuje, da se bo posvetoval z vsako aktivno partnerico, če le-ta začuti neposredno ogroženost svoje ozemeljske celovitosti, politične neodvisnosti ali varnosti. Partnerstvo temelji na dvostranskih odnosih med Natom ter vsako izmed držav PzM. Področja sodelovanja vključujejo izboljšanje preglednosti na področju obrambnega načrtovanja in oblikovanja proračuna za nacionalno obrambo; zagotavljanje demokratičnega nadzora nad obrambnimi silami; ohranjanje zmogljivosti in pripravljenosti držav, da v skladu s svojimi ustavnimi določili prispevajo k izvajanju operacij pod pristojnostjo OZN in/ali odgovornostjo OVSE; razvoj kooperativnih vojaških odnosov z zavezništvom, v smislu skupnega načrtovanja, urjenja in izvajanja vojaških vaj zaradi krepitev sposobnosti sodelujočih držav za sprejemanje nalog na področju ohranjanja

miru, iskanja in reševanja, humanitarnih operacij in na drugih področjih; razvoj vojaške sile partnerskih držav v smeri njihove večje usposobljenosti za sodelovanje z vojaškimi silami držav članic Nata. Zaradi nadaljnje krepitve programa PzM so bile spomladi 1997 sprožene nove pobude, ki so občutno povečale operativno vlogo programa, okrepile vlogo političnih posvetovanj znotraj programa in partnerskim državam zagotovile večje možnosti za sodelovanje pri načrtovanju dejavnosti PzM in pri odločanju o njih (internet 2). V Madridu leta 1997 so v zavezništvo povabili tri nove članice, potem ko so uspeli odnose med Natom in Rusijo postaviti na trdnejšo podlago. Vzporedno z zunanjo in notranjo preobrazbo zavezništva, ki je potekala vse od konca hladne vojne, je Nato leta 1997 ustanovil Evroatlantski partnerski svet (EAPC) kot forum za posvetovanje in sodelovanje s partnerskimi državami s celotnega evroatlantskega območja, ki je nadomestil Severnoatlantski sveta za sodelovanje. Svet je razvil intenziven program praktičnega sodelovanja in rednega posvetovanja z državami, ki sodelujejo v pobudi Partnerstva za mir (PzM). Ustvaril je nove strukture, ki so odraz sodelovanja z Rusijo ter partnerstva z Ukrajino in razširjen dialog z zainteresiranimi sredozemskimi državami. Sestaja se občasno na ravni veleposlanikov ter zunanjih in obrambnih ministrov. Dejavnosti EAPC dopolnjujejo programe Partnerstva za mir (PzM). Temeljijo na dvoletnem akcijskem načrtu, ki je osredotočen na posvetovanje in sodelovanje v celi vrsti političnih in varnostnih zadev, vključno z regionalnimi vprašanji, nadzorom oborožitve, mednarodnim terorizmom, mirovnim posredovanjem, obrambno gospodarskimi vprašanji, s civilnim kriznim načrtovanjem ter z znanstvenimi in okoljskimi temami (glej Nato Priročnik, 2001: 40–42). V Washingtonu so leta 1999 zapisali večino izkušenj z obvladovanjem kriznih razmer na Balkanu in se zazrli v prihodnost z novim, veliko širšim *Strateškim konceptom*, ki je Natovi glavni nalogi kolektivne obrambe dodal obvladovanje kriznih razmer in partnerstvo. Strateški koncept (glej internet 3) potrjuje, da je bistveni in trajni namen Nata varovati svobodo in varnost njegovih članic s političnimi in vojaškimi sredstvi. Potrjuje pomen demokracije, človekovih pravic in vladavine prava ter izraža zavezanost držav članic skupni obrambi ter miru in stabilnosti na širšem evroatlantskem ozemlju. Strategija opredeljuje tudi temeljne varnostne naloge zavezništva, kjer je že od ustanovitve v središču kolektivna obramba, po koncu hladne vojne pa se pojavljajo nove dejavnosti na področju obvladovanja kriznih razmer in partnerstva, s katerimi zavezništvo poskuša okrepiti varnost in stabilnost evroatlantskega območja. Kar zadeva tveganja, pa dokument (Strateški koncept iz

leta 1999; internet 3) poudarja zaključek Strateškega koncepta iz leta 1991, da je nevarnost splošne vojne v Evropi praktično izginila. Obstajajo pa druga tveganja in negotovosti, s katerimi se bodo morale soočiti članice zavezništva in druge države evroatlantske regije. Med nove izzive sodobne varnosti spadajo etični konflikti, kršitve človekovih pravic, politična nestabilnost, širitev jedrskega, biološkega, kemičnega orožja, terorizem ter razne oblike prekinitve strateških komunikacij in dotoka strateških surovin in sredstev. Strateški koncept vsebuje sledeče bistvene elemente: ohranjanje čezatlantske povezave, vzdrževanje učinkovitih vojaških zmogljivosti, oblikovanje Evropske varnostne in obrambne identitete znotraj zavezništva, preprečevanje konfliktov in obvladovanje kriznih razmer, partnerstvo, sodelovanje in dialog, širitev, nadzor oborožitve, razoroževanje in neširjenje orožja ter določitev smernic za sile zavezništva (glej Nato Priročnik, 2001:44-46). Države članice NATO so na vrhu v Washingtonu aprila 1999 sprejele Akcijski načrt za članstvo (ANČ), ki ponuja državam kandidatkam za članstvo listo dejavnosti, s katere lahko izberejo elemente, za katere ocenjujejo, da jim bodo v največji možni meri pomagali pri njihovem približevanju Zavezništvu. Vendar pa je v ANČ jasno zapisano, da zgolj uresničevanje izbranih kriterijev še ne pomeni avtomatičnega zagotovila za povabilo v članstvo. Lista dejavnosti, ki je na razpolago državam kandidatkam, pokriva naslednja področja oz. zadeve: politično-ekonomsko, obrambno-vojaško, zadeve v zvezi z viri ter varnostne in pravne zadeve. ANČ predstavlja eno najpomembnejših iniciativ, ki kandidatkam omogoča kvalitetne, organizirane, pregledne in vsestranske priprave za članstvo v Zvezi, samo izvajanje ANČ pa, da se v največji možni meri pripravijo na prevzemanje zavezniških obveznosti.

Vrhunsko srečanje v Pragi novembra 2002 je odločilno zaznamovalo Nato in Evropo. Natovi voditelji so v drugem krogu širitve po koncu hladne vojne k pristopnim pogajanjem povabili sedem držav, sprejeli niz ukrepov za izboljšanje vojaških zmogljivosti in sklop pobud, s katerimi bi skovali nove odnose s partnericami. Zavezništvo je še enkrat pokazalo sposobnost spopadanja z izzivi, ki se razlikujejo od tistih, s katerimi se je zavezništvo ukvarjalo v prvih desetletjih obstoja. Na podlagi spoznanja, da tradicionalne bolj statične sile hladne vojne niso več primerne, je Nato sprejel vrsto ukrepov, katerih namen je zagotoviti ustrezno pripravljenost sil za celoten spekter sodobnih vojaških nalog. Nato vztraja pri politiki odprtih vrat za tiste države ANČ, ki v Pragi niso bile povabljeni v Nato, so pa v zadnjih letih močno

napredovale. V Pragi je bila sprejeta nova pobuda o zmogljivostih, osnutek nove vojaške poveljniške strukture, opredeljen namen sil za hitro posredovanje ter sprejet nov vojaški koncept za obrambo pred terorizmom. Natovi voditelji so podprli uresničevanje petih pobud za obrambo pred jedrskim, kemičnim in biološkim orožjem, ki bodo povečale zavezniške zmogljivosti proti orožju za množično uničevanje: prototip premičnega laboratorija za RKB-analize, prototip skupine za odziv na RKB-dogodke, virtualni center za obrambo pred RKB-orožjem, Natove zaloge pred biološko in kemično obrambo ter sistem za nadzor bolezni. Poudarjena je bila vloga operacij za podporo miru ter krepitev institucionalnih odnosov z organizacijami, kot so Evropska unija, Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi, Združeni narodi in poglobljanje že vzpostavljenih odnosov s partnerskimi državami. Sodobni varnostni izzivi so namreč preveč kompleksni, da bi jim bila kos ena sama, še tako zmogljiva ustanova (internet 4). Prvi vrh zavezništva v Carigradu (junij 2004), na katerem je sodelovalo 26 zaveznic, je uspel predstaviti vsebinsko bogat nov čezatlantski program sodelovanja. Voditelji zavezništva so ponovno poudarili trajen pomen čezatlantske povezave in skupnih vrednot ter skušali zgraditi mostove sodelovanja z drugimi regijami. Odločili so se za razširitev obsega in narave zavezniških operacij ob vzpostavitvi močne povezave med političnimi zaveznicami in dostopom do sredstev, potrebnih za njihovo uresničitev, sprejeli ukrepe za nadaljnje izboljševanje zmogljivosti zavezništva za spopadanje s širšimi varnostnimi izzivi, še zlasti z grožnjo, ki jo predstavlja terorizem, podprli pobude za okrepitev odnosov s sedanjimi partnerji, vključno z novim regionalnim težiščem delovanja na Kavkazu in v srednji Aziji ter navezali odnose z novimi partnerji, še zlasti na širšem Bližnjem vzhodu.

4. CIVILNO KRIZNO NAČRTOVANJE ZVEZE NATO

Zveza Nato že od svoje ustanovitve namenja zaščiti prebivalstva veliko vlogo, zato je v preteklih desetletjih razvila zmogljivosti za pomoč pri zaščiti civilnega prebivalstva v primeru naravnih nesreč. Partnerstvo za mir zavezništvu omogoča, da sodeluje s partnerji tako na področju pripravljenosti na nesreče, kot tudi pri odzivih, če do nesreče pride, v partnerskih državah in v članicah zavezništva. Uspešno sodelovanje na področju civilno kriznega načrtovanja je posledica okrepljene civilne pripravljenosti v partnerskih državah, ustanovitev Euro-Atlantic Disaster Response Centre

(EADRCC) in Euro-Atlantic Response Disaster Unit (EADRU) leta 1998, pa predstavlja velik korak naprej v skupnem prizadevanju držav EAPC, da zagotovijo pomoč prizadetemu prebivalstvu. To kaže tudi na pripravljenost držav članic EAPC, da razvijejo operativne zmogljivosti ter zagotovijo praktično sodelovanje na področjih, ki se tičejo vseh njih. V zadnjih letih se je EADRCC s svojimi aktivnostmi vključila tudi v iniciativo Pakta stabilnosti.

Temeljni nalogi civilnega kriznega načrtovanja sta civilna podpora vojaškim in mirovnim operacijam zveze Nato ter podpora delovanju civilnih oblasti in zaščiti civilnega prebivalstva, da bi tako zagotovili normalno življenje v času različnih kriz, naravnih in drugih nesreč ter morebitne vojne. Usmerjanje civilnega kriznega načrtovanja na ravni Nata in na nacionalni ravni je v pristojnosti zunanjih ministrov, ki določajo prednostne naloge. Pri koordinaciji nalog sodelujejo vsa ministrstva in nacionalne agencije v posameznih državah članicah.

Prednostna področja civilnega kriznega načrtovanja v Nato so: zakonodaja in civilni vidiki kriznega načrtovanja in upravljanja na ravni posameznih držav in v okviru Nato; varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami; zaščita prebivalcev pred orožjem za množično uničevanje; civilno-vojaško sodelovanje; izmenjava izkušenj in informacij; sodelovanje s partnerskimi državami (Palmeri, 1996: 30, 31). **Cilj** Natovega civilnega kriznega načrtovanja je usklajevati nacionalne načrtovalne dejavnosti in zagotoviti najučinkovitejšo uporabo civilnih virov pri kolektivni podpori strateškim ciljem zavezništva. Civilno krizno načrtovanje je v nacionalni pristojnosti in civilne zmogljivosti ostanejo pod nacionalnim nadzorom. Na ravni zveze NATO se zmogljivosti in načrti medsebojno usklajujejo, da bi tako zagotovili učinkovito izrabo civilnih virov, vloga zveze pa je podpora pristojnim nacionalnim organom in usklajevanje skupnih akcij. Civilne zmogljivosti vključujejo predvsem reševalne enote, prevozna sredstva (ladje, letala, vlake), medicinsko opremo, telekomunikacije in druge civilne vire.

Glavne vloge civilnega kriznega načrtovanja znotraj Nata odražajo temeljne varnostne naloge zavezništva in združujejo civilno podporo vojaškim operacijam in operacijam za odzivanje na krizne razmere, podporo nacionalnim organom pri civilnem kriznem načrtovanju ter zaščito civilnega prebivalstva. Znotraj nalog ima

civilno krizno načrtovanje posebno vlogo pri upravljanju razpoložljivosti civilnih sredstev in zmogljivosti ter pri vzdrževanju običajnega življenja v primeru vojne, kriznih razmer ali naravnih nesreč. Pri opravljanju te naloge aktivno sodelujejo partnerske države (*Palmeri, 1996: 30–32*). Zveza NATO vzpodbuja mednarodno sodelovanje med državami, razvoj njihovih nacionalnih sistemov in zmogljivosti in je pomemben forum za izmenjavo izkušenj na tem področju. V zadnjih letih so potekali npr. programi pomoči Albaniji in Gruziji pri vzpostavitvi in razvoju njihovih sistemov kriznega načrtovanja in upravljanja ter Ukrajini za izboljšanje zaščite pred poplavami v tej državi. NATO prek svojih mehanizmov usklajuje tudi humanitarno in reševalno pomoč ob nesrečah in krizah, npr. ob potresu v Turčiji in kosovski krizi (oboje 1999) (glej internet 5).

Za pomoč v imenu prizadete države, ki ni članica ali partnerica zveze Nato in jo je prizadela nesreča, lahko zaprosi ustrezna mednarodna organizacija ali članica zveze Nato. Urejanje pomoči poteka ponavadi med državo pošiljateljico in državo prejemnico pomoči. Članica Nata ali mednarodna organizacija, ki ima podatke o potrebah prizadete države, mora te skupaj s podatki o že poslani pomoči posredovati preostalom članicam, partnericam in generalnemu sekretarju zveze Nato. Enako velja tudi za obraten primer, ko država nečlanica in nepartnerica samodejno ponudi pomoč prizadeti članici ali partnerici Nata, ki mora o tem in o poslani pomoči obvestiti preostale članice, partnerice in generalnega sekretarja zveze Nato (glej Karba, 1997: 271).

Organizacijska struktura področja CEP

Sektor za civilno
krizno odzivanje

Sektor za civilno
krizno odzivanje

*Vir: Uprava RS za zaščito in reševanje, dostopno preko
http://www.sos112.si/slo/msez_page.php?src=ms21.htm*

Zveza Nato vzpodbuja aktivno sodelovanje in učinkovito delovanje vseh članic in partnerskih držav pri skupnem kriznem načrtovanju (CEP – Civil Emergency Planning). Slovenija, ki se zaveda pomembnosti delovanja na področju nesreč, je pripravljena sodelovati in prispevati svoj delež v skupnih akcijah zveze Nato za povečanje možnosti skupnega, hitrega in učinkovitega ukrepanja ob naravnih in tehnoloških nesrečah. V Sloveniji je predvsem uprava RS za zaščito in reševanje nosilka delovanja v zvezi Nato v okviru Partnerstva za mir, opazno pa je tudi delovanje sektorja za civilno obrambo Ministrstva za obrambo. Že od leta 1999 je Slovenija zastopana s svojim predstavnikom v Evroatlantskem centru za koordinacijo ukrepanja ob nesrečah (EADRCC), slovenske enote za zaščito in reševanje pa sodelujejo v Evroatlantski enoti za ukrepanje ob nesrečah (EADRU) (Sodržnik, 2004:52).

4.1. Razvoj zmogljivosti za zaščito in reševanje

Že od svoje ustanovitve je zveza NATO namenjala zaščiti prebivalstva veliko vlogo. Leta 1951 je bil ustanovljen Odbor za civilno zaščito, ki naj bi nadzoroval prizadevanja za zaščito prebivalstva. Kmalu je postalo očitno, da so lahko zmogljivosti za zaščito prebivalstva v primeru vojne uporabljene tudi za zaščito prebivalstva v primeru naravnih nesreč. Že leta 1953, v času katastrofalnih poplav v Severnem morju, je NATO sprejel načrt za pomoč pri naravnih nesrečah. Do leta 1958 je Severnoatlantski svet sprejel postopke za koordinacijo pomoči med državami članicami v primeru nesreč. Leta 1971 so bili postopki dopolnjeni, upoštevana je bila vloga drugih mednarodnih organizacij za nudenje pomoči in članicam je bilo

omogočeno, da zaprosijo za pomoč v imenu držav nečlanic, ki jih je prizadela nesreča velikih razsežnosti. Leta 1993 so bili postopki dopolnjeni z namenom, da omogočijo pomoč zunaj območja zveze Nato na prošnjo ustrezne mednarodne organizacije, kot sta na primer OZN, Rdeči križ ali Rdeči polmesec. Postopki so se korenito spremenili leta 1995, ko je bil pripravljen popolnoma nov dokument, ki velja za članice in partnerice zveze Nato (države Severnoatlantskega sveta za sodelovanje in države, ki sodelujejo v okviru programa Partnerstvo za mir, se obravnavajo kot partnerske države); dokument se imenuje Načela zveze Nato o sodelovanju pri nudenju pomoči ob nesreči v miru (1) (internet 6). Istega leta so pripravili tudi Razširjena priporočila zveze Nato za sodelovanje pri nudenju pomoči ob nesreči v miru (2). Ta zajemajo vse podatke, ki so kakorkoli povezani z nudenjem pomoči zveze Nato, in so namenjena uslužbencem v državah, ki se s tem ukvarjajo.

Za sodelovanje zveze Nato pri nudenju pomoči ob nesrečah veljajo naslednja temeljna načela:

- odločitve o nudenju pomoči sprejemajo vlade posameznih držav; prošnjo za pomoč ponavadi posreduje vlada prizadete države, OZN ali druge mednarodne organizacije;
- zveza Nato ne želi prevzeti vloge neodvisne človekoljubne organizacije;
- s svojim sodelovanjem pri nudenju pomoči zveza Nato ne bo podvajala dela za to pristojnih mednarodnih organizacij;
- civilna sredstva pomoči ostanejo pod nadzorom posameznih držav.

Vloga zveze Nato pri nudenju pomoči je tako trojna, in sicer deluje kot medij za izmenjavo podatkov, prevzame (če je naprošena) vlogo usklajevalne organizacije ter zagotovi pomoč ob nesreči, če so na voljo ustrezni viri zveze (internet 6; Karba, 1997: 271).

V 50. letih je bilo več primerov, v katerih je zveza NATO koordinirala pomoč v primeru potresov, poplav in drugih nesreč. Ker pa se je izboljšala pripravljenost na pomoč pri naravnih nesrečah, je bilo od 60. let naprej malo tako hudih nesreč, ki bi zahtevale pomoč zavezništva. Zaradi hladne vojne pa je bilo oteženo ukrepanje zveze NATO v primeru jedrske nesreče v Černobilu leta 1986 ter v primeru potresov v Armeniji in Kirgizistanu. V primeru Černobila so članice zveze NATO sicer nudile pomoč prizadetemu območju, vendar ne na podlagi koordinacije zavezništva. V

primeru potresa v Armeniji leta 1988 pa je, kljub otoplitvi odnosov med Vzhodom in Zahodom, obstajala bojazen, da bi ponudba za pomoč s strani zveze NATO delovala preveč agresivno. Pomoč so zato ponovno nudile le posamezne članice zveze NATO, zavezništvo kot celota pa tudi tokrat ni imelo koordinativne vloge. Leta 1992 je prišlo do hudega potresa v Kirgizistanu, zato je organizacija OZN za pomoč pri nesrečah zaprosila NATO za pomoč, vendar pa le-ta ni mogel ukrepati, saj lahko deluje izven območja le na zaprosilo ene od svojih članic. Tako je prošnjo na NATO naslovila Turčija in zavezništvo je pričelo koordinirati dostavo pomoči s strani NATO članic.

Med prvimi partnerji zveze NATO na področju pomoči pri naravnih nesrečah so bili Mednarodna zdravstvena organizacija (WHO), Rdeči križ in Rdeči polmesec. Poglobljeno sodelovanje se je začelo leta 1992 na pobudo Oddelka za humanitarne zadeve Združenih narodov (UN – DHA), ki je dal pobudo za sodelovanje z zvezo NATO pri razvoju projekta Military and Civil Defence Assets (MCDA). Ker so se v preteklosti oborožene sile odlično izkazale pri nujenju pomoči ob naravnih nesrečah, je bila osnovna ideja projekta, da bi po koncu hladne vojne omogočili mnogo širšo uporabo oboroženih sil za pomoč pri nesrečah, tako na bilateralnem kot na multilateralnem področju. Kot prvi korak v tej smeri je zveza NATO leta 1992 gostila delavnico, ki sta jo organizirala in sponzorirala UN – DHA in Mednarodna federacija Rdečega križa in Rdečega polmeseca. Na delavnici v Bruslju je tako sodelovalo 33 različnih držav in 20 mednarodnih organizacij. Po zaključku delavnice so zunanji ministri držav članic NATO na konferenci v Oslu izdali Ministrske smernice za načrtovanje ob civilno- kriznem načrtovanju (Ministerial Guidance for Civil Emergency Planning), v katerih pozivajo NATO, naj bo pripravljen koordinativno delovati tudi v primeru nesreč izven meja zavezništva, če ga za to zaprosi katera od relevantnih mednarodnih organizacij (UN – DHA, Mednarodna federacija združenj Rdečega križa in Rdečega polmeseca, ...) (glej članek *Nato's Role in Disaster Assistance*, 1/2005: 105, 106).

Leta 1995 je prišlo do revizije politike zveze NATO glede pomoči v primeru nesreč, ki je omogočila boljše sodelovanje na tem področju. Leta 1997 je sodelovanje držav Severnoatlantskega zavezništva dobilo nove razsežnosti. Ruska federacija je na plenarni seji višjega odbora zveze Nato za civilno načrtovanje ukrepov v Moskvi maja

1997 predlagala, da se poveča vsebina in obseg sodelovanja držav ob velikih nesrečah, ko je potrebna pomoč na mednarodni ravni. Na podlagi te pobude in ob upoštevanju dokumenta, ki opredeljuje načela zveze Nato za pomoč ob nesrečah (internet 6), so ministri držav EAPC soglašali s predlogom za vzpostavitev mehanizmov, ki bodo zagotavljali usklajeno delovanje ob nesreči velikih razsežnosti. Pri pripravi dokumenta o povečanem sodelovanju držav EAPC pri mednarodni pomoči ob nesrečah so se kopja posebej lomila pri razmejevanju pristojnosti med zvezo Nato in Uradom za usklajevanje humanitarnih aktivnosti Organizacije združenih narodov. Ta je namreč osrednji organ za usklajevanje pomoči ob velikih nesrečah na mednarodni ravni. Dokument z izvirnim naslovom *Enhanced Practical Cooperation in the Field of International Disaster Relief* (internet 7) opredeljuje načela mednarodne pomoči ob nesrečah, oblikovanje t.i. zmogljivosti za ukrepanje ob nesrečah, na podlagi česar sta bila leta 1998 ustanovljena Evroatlantski center za koordinacijo ukrepanja ob nesrečah (**Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Center**) in **Evroatlantska enota za ukrepanje ob nesrečah** (EADRUC). Slednja je sestavljena iz prostovoljcev iz držav članic EAPC in je pripravljena na ukrepanje v primeru nesreče v katerikoli od držav EAPC. Izhodišča za pripravo dokumenta so bila, da so naravne in tehnološke nesreče še vedno vzrok večine groženj prebivalcem držav članic EAPC, da se bo zaradi demografskih in tehnoloških dejavnikov v prihodnje povečala ogroženost ljudi, da so prizadete države prvenstveno same odgovorne za ukrepanje ob nesrečah, da je ob nesrečah velikih razsežnosti potrebna pomoč na mednarodni ravni in da Urad OZN za usklajevanje humanitarnih aktivnosti (OCHA) ostaja glavno središče za usklajevanje operacij pomoči na mednarodni ravni. Temeljna načela dokumenta o povečanem sodelovanju držav EAPC pri mednarodni pomoči ob nesrečah (*EAPC Policy on Enhanced Practical Cooperation in Field of International Disaster Relief*) so:

- prizadeta država je odgovorna za krizno upravljanje v primeru nesreče;
- OZN ohranja glavno vlogo pri koordinaciji mednarodnih operacij dajanja pomoči prizadeti državi;
- EADRCC ne bo izvajal istih nalog kot OZN, s čimer bo preprečil podvajanje aktivnosti, bo pa dopolnjeval dejavnosti OZN;
- EADRCC bo na območju držav EAPC izvajal usklajevalno in vodstveno vlogo

- ob nesrečah bodo države same odločale o morebitni pomoči in tudi o načinu pomoči (v sodelovanju z EADRCC ali z dvostranskim dogovarjanjem z državo, ki jo je prizadela nesreča);
- da bosta EADRCC in EADRU ustanovljena in delovala po načelu, da vsak plača svoje stroške; to pomeni, da bodo države, ki bodo dale na voljo sile in sredstva za EADRU, morale zagotoviti sredstva za plače, zavarovanje, usposabljanje, socialno varnost, prevoze in oskrbo svojih državljanov; podobno bodo države, ki bodo ponudile osebje za delo v EADRCC, same krile stroške za plačo, zavarovanje, socialno varnost (internet 8; Karba, 1998: 228).

4.2. Načrtovanje v primeru nesreče

Načrtovanje za posredovanje v primeru nesreče je ključnega pomena za učinkovit odziv, če do nesreče pride. Zato si države članice zveze NATO in države partnerice redno izmenjujejo informacije o nesrečah, ki so se že zgodile, in na podlagi teh informacij ocenjujejo verjetnost izbruha podobnih nesreč. Izmenjava informacij poteka med agencijami na nacionalni ravni in v okviru mednarodnih organizacij, kot je na primer OZN, ki ji zveza NATO priznava glavno vlogo pri mednarodni pomoči ob nesrečah. Sicer se znotraj zavezništva z načrtovanjem ukvarja Odbor za civilno zaščito, ki spada pod Višji odbor za civilno-krizno načrtovanje. Poleg načrtovanja se Odbor ukvarja še z izvedbo seminarjev, konferenc in raziskav, na katerih udeleženci razpravljajo o razvoju nacionalnih načrtov in si izmenjujejo informacije o praktičnih izkušnjah, ki so jih pridobili pri reševanju nesreč.

Učinkovitost pomoči pri naravnih nesrečah je v veliki meri odvisna od:

1) glede na prizadete države

- od stopnje načrtovanja pred nesrečo in pripravljenosti, dosežene s takšnim načrtovanjem;
- njihove sposobnosti, da natančno predvidijo, kakšno vrsto zunanje pomoči potrebujejo in prioritete glede zahtevanih virov in storitev;
- informacij o zahtevani pomoči;
- njihove zmožnosti koordiniranja reševalnih operacij in nujne pomoči.

2) glede na države, ki nudijo pomoč

- od izmenjave informacij o poslani pomoči;

- od njihove zmožnosti učinkovitega dostavljanja pomoči in/ali storitev strokovnjakov za nujno pomoč (glej članek Nato's Role in Disaster Assistance, 1/2005: 105, 106).

4.3. Institucije, odgovorne za civilno krizno načrtovanje Nata

4.3.1 Višji odbor za civilno krizno načrtovanje – Senior Civil Emergency Planning Committee (SCEPC)

Civilno krizno načrtovanje vodi in usmerja Višji odbor za civilno krizno načrtovanje (Senior Civil Emergency Planning Committee – SCEPC). Odbor poroča neposredno Severnemu atlantskemu svetu. Predseduje mu pomočnik generalnega sekretarja za varnostne investicije, logistiko in civilno krizno načrtovanje. SCEPC je glavno telo za oblikovanje politike in svetovalno telo Severnoatlantskega sveta za vprašanja civilnega kriznega načrtovanja ter odpravljanja posledic nesreč. Odgovarja za usmerjanje politike in usklajevanja dela odborov za načrtovanje. Višji odbor za civilno krizno načrtovanje se dvakrat letno sestaja na plenarnem zasedanju s predstavniki iz prestolnic držav in mesečno na stalnem zasedanju s predstavniki nacionalnih delegacij pri Natu. Zasedanj se udeležujejo predstavniki 46 držav Evroatlantskega partnerskega sveta, tj. 26 držav članic Nata in 20 držav Partnerstva za mir (internet 9).

SCEPC pokriva štiri delovna področja:

- ZAŠČITA (civilna zaščita, zdravstvo),
- PRESKRBA (nafta, hrana, industrija),
- PROMET (morski, zračni, kopenski),
- TELEKOMUNIKACIJE.

SCEPC usklajuje in daje usmeritve za dejavnosti devetim podrejenim odborom za načrtovanje:

- Odbor za načrtovanje oceanske plovbe (PBOS),
- Odbor za načrtovanje evropskega notranjega kopenskega transporta (PBEIST),

- Odbor za načrtovanje civilnega letalstva (CAPC),
- Odbor za načrtovanje prehrane in kmetijstva (FAPC),
- Odbor za načrtovanje industrije (IPC),
- Odbor za načrtovanje v zvezi z nafto (PPC) – ta odbor miruje,
- Skupni sanitetni odbor (JMC),
- Odbor za načrtovanje civilnih zvez (CCPC) in
- Odbor za civilno zaščito (CPC) (*Nato Priročnik, 2001: 317*).

Člani pododborov in svetov so strokovnjaki za posamezna področja iz držav članic in partnerskih držav. Sestajajo se vsaj dvakrat na leto, poročajo pa Višjemu odboru za civilno krizno načrtovanje, ki predstavlja politični okvir za njihovo delovanje. Ta delovna telesa so izjemno pomemben vir strokovnega znanja ter za svoja področja pripravljajo in izvajajo programe skupnega sodelovanja.

Odbor za civilno zaščito (Civil Protection Committee – CPC) je bil ustanovljen 1952 in je eden najstarejših odborov zveze NATO. Sestanki potekajo dvakrat letno v EAPC formatu in dvakrat letno na ravni članic.

Temeljna področja delovanja so zagotavljanje pomoči prebivalcem ob naravnih nesrečah, zaščita prebivalcev pred napadi/nesrečami z RKB-sredstvi, informiranje javnosti ob nesrečah, preseljevanje prebivalstva, zaščita kritične infrastrukture, zagotavljanje strokovnjakov in usposabljanje.

V okviru CPC deluje tudi **Skupina strokovnjakov za sisteme opazovanja, obveščanja in alarmiranja** (Group of Experts for Warning and Detection Systems – GOEWDS), katere naloge so:

- seznanjanje članov skupine z razvojem tehnologije in raziskovanjem na področju odkrivanja nevarnosti v vsaki državi;
- seznanjanje s spremembami, raziskovanjem in razvojem na področju odkrivanja nevarnosti in opozarjanja na nesreče v zvezi NATU.

Ena od najpomembnejših nalog mednarodne skupine strokovnjakov je izvedba vsakoletne vaje INTEX. Namen sodelovanja na vajah INTEX je vzpostaviti mrežo mednarodnih centrov za obveščanje, prek katerih se izmenjujejo podatki ob tovrstnih nesrečah. Cilj vsake države naj bi bil obvladati posledice vsake vrste nesreče (internet 10).

4.3.2 Evroatlantski center za koordinacijo ukrepanja ob nesrečah – Euroatlantic Disaster Response Coordination Centre (EADRCC)

Za pomoč ob naravnih in drugih nesrečah je bil 29. 5. 1998 na sedežu Nata ustanovljen Evroatlantski center za usklajevanje pomoči ob nesrečah, ki ga vodi direktor Direkcije za civilno krizno načrtovanje ob kadrovski podpori direkcije in članic Nata ter partnerskih držav. Glavna naloga centra je zbiranje in izmenjava informacij o nesrečah na območju Evroatlantskega partnerskega sveta in usklajevanje pomoči prizadetim državam. EADRCC ima tudi predstavnika za povezavo iz Združenih narodov. Center ob tesnem posvetovanju z Uradom ZN za koordinacijo humanitarnih zadev (UN-OCHA) skrbi za usklajevanje ukrepanja držav EAPC ob nesrečah, do katerih pride na območju EAPC. Center v okviru svojih rednih nalog:

- pripravlja načrte in postopke za nudenje pomoči – pri tem upošteva nacionalne ocene ogroženosti, dvo- in večstranske dogovore in zmožnosti posameznih držav za nudenje pomoči;
- pripravlja in vzdržuje seznam sil in sredstev, ki jih posamezne države lahko dajo na voljo za mednarodno pomoč ob nesrečah;
- ob nesreči pomaga pri hitri sestavi in delovanju Evroatlantske enote za ukrepanje ob nesrečah (Euroatlantic Disaster Response Unit – EADRU), ki jo sestavljajo nacionalne enote za zaščito in reševanje iz držav članic Nata in partnerskih držav;
- načrtuje in izvaja skupna usposabljanja in vaje ob upoštevanju zmogljivosti posameznih držav in tako zagotavlja učinkovitost osebja centra in enot za zaščito in reševanje (internet 11).

Center je od ustanovitve leta 1998 sodeloval pri usklajevanju humanitarne in reševalne pomoči ob vseh večjih nesrečah in krizah:

Poplave v Ukrajini (1998):

- EADRCC je deloval kot središčna točka za zbiranje informacij o potrebah Ukrajine in ponujeni pomoči s strani držav članic EAPC ter koordiniral več različnih oblik dajanja pomoči.

Begunska kriza na Kosovu (1998–1999):

- EADRCC nudil pomoč Visokemu komisariatu za begunce (UNHCR) pri soočanju z begunsko krizo na Kosovu;
- EADRCC je posebej po začetku operacije zveze NATO leta 1999 na Kosovu deloval s pomočjo zračnih dostav pomoči, predstavljal je središčno informativno humanitarno točko za države EAPC, pomagal pri reševanju prošenj za pomoč (v sodelovanju z UNHCR) ter sodeloval z organi zveze NATO in drugimi organizacijami (predvsem sodelovanje z UNHCR je bilo ključnega pomena za uspešno oskrbo in zaščito beguncev).

Potresi v Turčiji (1999):

- Turčijo je avgusta 1999 prizadel uničujoč potres, v katerem je bilo ubitih več kot 15.000 ljudi, 40.000 pa je bilo ranjenih;
- dan po potresu je Turčija zaprosila za pomoč države EAPC skozi EADRCC, ki je ves čas krize sodeloval s turškim kriznim centrom, UN-OCHA, s prestolnicami članic EAPC in delegacijami zveze NATO;
- novembra 1999 je Turčijo prizadel nov potres, 33 držav (članice NATO in partnerske države) je odgovorilo na poziv EADRCC tako, da so zagotovile ekipe za iskanje in reševanje ter drugo nujno opremo.

Poplave v Romuniji in na Madžarskem (2000):

- ROMUNIJA: Romunska vlada je zaprosila za mednarodno pomoč preko EADRCC, ki je stopil v stik z UN-OCHA ter pozval vse EAPC države, naj priskočijo na pomoč. Center je ostal središčna točka za izmenjavo informacij med romunskimi oblastmi in z državami, ki so nudile pomoč.
- MADŽARSKA: V istem obdobju so poplave prizadele tudi severovzhod Madžarske. Vlada je zaprosila EADRCC za nujno pomoč. Istega dne je Center razširil nujen mednarodni poziv na predhodno identificirane kontaktne točke za mednarodni odziv na naravne nesreče v zvezi NATO in partnerskih državah. Kot središčna točka za izmenjavo informacij je Center tesno sodeloval z UN-OCHA, madžarskimi oblastmi in državami, ki so nudile pomoč.

Gozdni požari v nekdanji jugoslovanski republiki Makedoniji (2000):

- na prošnjo makedonske vlade je z EADRCC stopil v stik zavezniški častnik za zvezo v Skopju ter zaprosil za koordinirano pomoč pri gašenju požarov v vzhodni Makedoniji. Poleg letal in helikopterjev je bila potrebna tudi ostala oprema za gašenje požarov. EADRCC je zagotovil, da so preko KFOR države poslale helikopterje ter opremo za gašenje požarov. Še enkrat je pravočasen

odziv članic EAPC dokazal, da je odnos med zavezniki in partnerji učinkovit, ko je najbolj potreben.

Ekstremne vremenske razmere v Ukrajini in Moldaviji (2000):

- UKRAJINA: Severozahod Ukrajine je prizadelo močno sneženje. Ukrajina je zaprosila EADRCC za pomoč. Center je izdal nujno zahtevo po pomoči 46 EAPC prestolnicam, na katero so se odzvale Ruska Federacija, Romunija, Češka, Turčija, Nemčija, Belorusija, Italija in Madžarska.
- MOLDAVIJA: Konec novembra so močno neurje, sneg in zmrzal prizadeli severne dele Moldavije. Država je tja poslala vse svoje reševalne ekipe, decembra pa so zaprosili za pomoč še EADRCC. Le-ta je takoj izdal nujno zahtevo za pomoč, na katero so se odzvale Ruska Federacija, Romunija, Češka, Turčija, Nemčija, Belorusija, Italija in Švicarska agencija za razvoj in sodelovanje.

Poplave v Ukrajini (2001):

- marca 2001 sta obilno deževje in letno taljenje snega povzročili hude poplave, ki so prizadele predvsem zahodni del Ukrajine ob velikih rekah Transkarpatske regije. Ukrajinska vlada je za humanitarno in tehnično pomoč pri odpravi posledic zaprosila EADRCC, ki ji je pomagal z vodnimi črpalkami, mobilnimi električnimi generatorji, medicinskimi pripomočki, odejami, zimskimi oblačili, hrano, spalnimi vrečami, reševalnimi vozili in medicinsko opremo (glej članek *Nato's Role in Disaster Assistance*, 1/2005: 102–106).

Poplave na Češkem (avgust 2002):

- močno deževje povzročilo poplave;
- Češka zaprosi za vodne črpalke za izsuševanje, cepivo proti hepatitisu A, cepivo za krepitev imunskega sistema, klor in sredstva za dezinficiranje, sredstva proti insektom.

Poplave v Albaniji (september–oktober 2002):

- poplave so najhuje prizadela zahodni del države, kar dve tretjini nižin je bilo poplavljenih;
- največ škode je bilo na kmetijskih površinah, cestnem in železniškem omrežju, na energijskih in čistilnih napravah;

- na EADRCC naslovijo pomoč za hrano (riž, olje, sladkor, testenine, konzervirano meso); odeje, žimnice; črpalke in ventilatorje; mreže za zaščito pred drsenjem zemlje in lomljenjem skal.

Poplave v Azerbajdžanu (maj 2003):

- osrednji in vzhodni del države prizadele močne poplave (25 000 km² površine), ki so povzročile tudi plazove;
- prizadetih okoli 30 regij in več kot 40 000 prebivalcev, poškodovanih več kot 7000 hiš, uničenih 20 mostov in poplavljenih obdelovalnih površin.

Preventivna pomoč Turčiji (Operation Display Deterrence, februar–april 2003):

- 3. marca Turčija prosi EADRCC za pomoč v primeru kemičnega ali biološkega napada na civilno prebivalstvo;
- potrebujejo predvsem usposobljeno zdravstveno enoto, enoto civilne zaščite in letališko osebje, ki bi bilo sposobno pravilno ukrepati ob možnih posledicah takšnega napada;
- gre za preventivno akcijo Operation Display Deterrence, ki je potekala na prošnjo Turčije od 20. februarja do 16. aprila, kjer je Nato nadzoroval zračni prostor in nudil obrambo pred raketnimi izstrelki.

Gozdni požari na Portugalskem (avgust 2003):

- 4. avgusta Portugalska zaprosi EADRCC za pomoč pri gašenju požara, potrebujejo predvsem helikopterje in letala za gašenje;
- EADRC kot koordinacijski center skrbi, da pomoč držav članic Nata in partnerskih prispe do Portugalske.

Poplave v Gruziji (maj 2005):

- pet dni močnega deževja je povzročilo hude poplave;
- Gruzija zaprosi EADRC za pomoč pri reševanju in odpravljanju posledic.

Poplave v Romuniji (maj 2005):

- 19. maja sprejme EADRCC Romunsko prošnjo za pomoč;
- zaradi obilnega deževja v aprilu in maju so potoki in reke prestopili bregove ter povzročili poplave in plazove;
- prizadetih je bilo 393 naselij, poškodovanih 5467 hiš (830 hiš uničenih), vode so poškodovale 269 mostov.

Poplave v Bolgariji (junij 2005):

- močni nalivi in toča v drugi polovici maja so povzročili poplave na območju Sofije.

Poplave v Kirgiziji (junij 2005):

- 18. junija zaprosi za pomoč, saj so hude poplave močno prizadele južni del države;
- prizadetih je okoli 79 mest in vasi, poplavljeni so kmetijska zemljišča, poškodovanih več kot 3800 hiš, odneslo je tudi veliko cest;
- nujno bi bilo potrebno popraviti okoli 66 mostov (internet 12).

4.3.3 Direkcija za civilno krizno načrtovanje

Direkcijo za civilno krizno načrtovanje vodi direktor za civilno krizno načrtovanje, ki predseduje stalnim zasedanjem Višjega odbora za civilno krizno načrtovanje. Direkcija je odgovorna za koordinacijo in usmerjanje načrtovanja z namenom doseči hiter prehod gospodarstev držav članic zavezništva iz mirnodobnih v krizne razmere. Pripravlja dogovore o uporabi civilnih virov v podporo obrambi zavezništva in za zaščito civilnega prebivalstva. Višjemu odboru za civilno krizno načrtovanje in drugim odborom za civilno krizno načrtovanje, odgovornim za obvladovanje kriznih razmer na področju civilnega pomorskega, kopenskega in zračnega prometa, energije, industrije, kmetijstva, prehrane, civilnih zvez, zdravstvene oskrbe in civilne zaščite, zagotavlja Direkcija štabno podporo. Med njene naloge sodi tudi nadzor Evroatlantskega centra za koordinacijo ukrepanja ob nesrečah, ki usklajuje mednarodne odzive na prošnje za pomoč s strani ali v imenu držav, ki jih je prizadela nesreča (internet 13).

4.3.4 Evroatlantska enota za ukrepanje ob nesrečah – Euroatlantic Disaster Response Unit (EADRU)

Predstavlja nestalno večnacionalno mešanico nacionalnih civilnih in vojaških elementov (strokovnjakov za reševanje, medicinskih in drugih enot, opreme in materialov ter transportnih sredstev) držav članic EAPC. Deluje v sodelovanju z Organizacijo združenih narodov ali katero drugo mednarodno organizacijo za ukrepanje ob nesrečah. EADRU se aktivira v primeru velikih naravnih ali tehnoloških nesreč v državi EAPC na podlagi prošnje s strani prizadete države ali ustrezne mednarodne organizacije. Sestava in velikost enote je odvisna od potreb oz. ocene določene nesreče (Palmeri, 1998: 26).

Delovanje enote je razdeljeno v več faz oz. postopkov. Kot prva je omenjena faza pripravljanja, ki vključuje predhodno načrtovanje in usposabljanje za primer izbruha nesreče, vodenje evidence tako o civilnih sredstvih, ki so na razpolago, kot tudi o osebju in o možnostih za poenostavljen prehod državnih meja. Faza ukrepanja se prične, ko prizadeta država EAPC zaprosi za pomoč in je razdeljena na pet stopenj. Prva je prošnja za pomoč, ki je naslovljena na EADRCC, nato sledi ocenitev posledic nesreče, na osnovi česar se oblikuje velikost in sestava enote. Sledijo priprave za oblikovanje enot in usklajevanje s prizadeto državo, prečkanje meje in nadzorovanje prevoza pomoči. Dejansko oblikovanje enot se izvrši, ko te prispejo na prizadeto območje. Vsaka država, ki pošlje pomoč, mora obvestiti lokalni krizni center o času prihoda in sestavi svoje enote. Po opravljeni nalogi se enote vrnejo v domovino in pripravijo poročilo, ki vsebuje podatke o sodelujočih elementih, nalogah, premiku enote ter tudi o problemih, ki so se pojavili pri nudenju pomoči, o novih spoznanjih in napotke za hitrejše posredovanje nacionalnih elementov v prihodnjih nalogah (internet 11).

Za zagotovitev učinkovitega delovanja in čim večje povezljivosti med nacionalnimi elementi tako EADRCC kot EADRU redno izvajata vaje, v katerih se upoštevajo tudi programi OZN na področju kriznega upravljanja. Prva vaja v okviru partnerskega programa (Partnership Work Programme – PWP) EADRCC/EADRU je bila t.i. Trans-Carpathia 2000. V njej je sodelovalo 10 držav z več kot 400 civilnimi in vojaškimi elementi.

4.4. Mednarodne vaje Evroatlantskega centra za koordinacijo ukrepanja ob nesrečah

4.4.1 Mednarodna vaja »Trans-Carpathia 2000«

Trans-Carpathia 2000 je bila prva vaja v okviru programa Partnerstvo za mir zveze NATO, v kateri Evroatlantski center za koordinacijo ukrepanja ob nesrečah (Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Center – EADRCC) preveril načrtovane postopke za usklajevanje mednarodne človekoljubne pomoči in zmožnosti Evroatlantske enote za ukrepanje (Euro-Atlantic Disaster Response Unit – EADRU).

Vaja Trans-Carpathia je bila razdeljena na štabni in praktični del. Štabni del je potekal od 20. do 22. septembra v EADRCC (sedež zveze Nato v Bruslju), v ukrajinskem ministrstvu za nevarnosti (Ukrajina je bila kot gostiteljica vaje v vlogi države, ki ob nesreči zaprosi mednarodno skupnost za človekoljubno pomoč) in na matičnih lokacijah sodelujočih držav. Praktični del je potekal od 26. do 28. septembra v Ukrajini, v kraju Uzhgorod. Vaja je potekala kot simulacija ukrepanja ob poplavah velikih razsežnosti s sekundarnimi posledicami (izlitje nevarnih snovi), ko prizadeti državi prihitijo na pomoč enote držav EAPC v okviru EADRU. Pri zaščiti in reševanju ob izlitju nevarne snovi je sodelovala tudi slovenska enota, in sicer ekološki laboratorij z mobilno enoto (ELME) s 4 člani in častnik za zvezo.

Aktivnosti so bile prikazane na več »delovnih postajah«: iskanje pogrešanih in reševanje (Search and Rescue), medicinska oskrba, zagotavljanje osnovnih pogojev za življenje (tudi oskrba s pitno vodo z različnimi metodami prečiščevanja), reševanje ob izlitju nevarnih snovi in delo Centra ZN za usklajevanje dejavnosti na območju nesreče (UN On Site Operation Coordination Centre – UN OSOCC) (internet 14). Namen vaje je bil preizkusiti postopke EADRCC glede usklajevanja pomoči po prejemu zahtevka prizadete države, izboljšati sposobnost odzivanja Nata in partnerskih držav ob humanitarnih nesrečah ter oceniti zmožnosti EADRU za učinkovito reševanje in pomoč. Vajo je vodila lokalna organizacija, pristojna za vodenje reševanja in pomoči (Local Emergency Management Authority, LEMA) v skladu z uveljavljenimi postopki sodelujočih mednarodnih organizacij.

V štabnem delu vaje so aktivno sodelovale naslednje države in mednarodne organizacije: Ukrajina, Belorusija, Madžarska, Moldavija, Poljska, Romunija, Slovaška, Slovenija ter UN-OCHA in EADRCC. V omejenem obsegu (bolj informativno) so sodelovale Češka, Hrvaška, Italija in Velika Britanija. V praktičnem delu vaje so sodelovale: Belorusija, Hrvaška, Madžarska, Moldavija, Poljska, Romunija, Slovaška, Slovenija, Švedska, Ukrajina, Regionalna organizacija Rdečega križa, UN-OCHA, ocenjevalna skupina (Avstrija, Švedska, Švica) in EADRCC. Skupno je bilo 471 udeležencev praktičnega dela (Tomin, 2000/2001: 385–391).

Slovensko sodelovanje

Slovenija si je ob odločitvi za aktivno sodelovanje na vaji postavila dva cilja:

- preveriti dokument "Postopki za napotitev državnih sil in sredstev za zaščito, reševanje in pomoč v tujino";
- preizkusiti usposobljenost ELME (Ekološki laboratorij z mobilno enoto) za delovanje v mednarodnih operacijah zaščite in reševanja.

Ekipa ELME se je na vaji Trans-Carpathia 2000 predstavila kot formacijska enota Civilne zaščite Republike Slovenije na vadbeni točki št. 6 za zaščito prebivalstva mesta Uzhgorod in okolja pred onesnaženjem s strupenimi kemikalijami. Na vaji so predstavili opremo ekološkega laboratorija ter prikazali identifikacijo in kvantitativno določitev strupenih snovi v zraku in v zemlji po izlitju strupenih kemikalij iz dveh železniških cistern. S specifičnimi detektorji in indikatorskimi testi so člani ekipe določili vrsto in vsebnost strupenih snovi in določili nevarno območje. Na podlagi rezultatov analize so predlagali ukrepe za zavarovanje okoliškega prebivalstva, navodila gasilcem za sanacijo izlitja in medicinskemu osebju ekip prve pomoči in postopke za sanacijo okolja po nesreči z amoniakom. ELME je na vaji preizkušala tudi interoperabilnost z drugimi nacionalnimi elementi EADRU, z ekološkim laboratorijem iz Slovaške republike, enoto za RKB zaščito iz Madžarske ter z ukrajinskimi gasilci. Skupna ugotovitev je bila, da je sodelovanje laboratorijev možno, da je potrebna izmenjava podatkov o opremi, postopkih in da je največja težava komuniciranje (za optimalno medsebojno sporazumevanje bi potrebovali kompatibilno radijsko opremo in dogovoriti bi se morali za uporabo enega od mednarodnih jezikov). Pri delu je bilo nekaj težav z uporabo komunikacijskih sredstev, saj so radijske postaje Motorola, ki jih je ekipa uporabljala, uporabne le v pogojih vidnega polja. Zaradi medsebojne oddaljenosti častnika za zvezo (LEME in OSOCC) bi morali zagotoviti zvezo na večjo razdaljo. V primeru, ko sodeluje več enot iz različnih držav, bi morala sredstva za zvezo med sodelujočimi enotami delovati na isti frekvenci ali kanalu. Pri izvajanju vaje je imela vsaka država svoj kanal, tako da medsebojna komunikacija ni bila mogoča in je potekala prek OSOCC in LEME. Dodatno težavo je predstavljal tudi jezik, saj je večina sodelujočih razumela rusko in manj angleško, vendar so organizatorji tudi te težave odpravili z dodatnimi prevajalci. Splošna ocena predstavitve ELME na vaji je bila dobra tako s strani mednarodnih opazovalcev kot tudi slovenskih predstavnikov Uprave RS za zaščito in reševanje (Maršič, 2000/2001: 385–391).

4.4.2 »Krotitev zmaja – Dalmacija 2002« (Taming the Dragon – Dalmatia 2002)

Mednarodna vaja je potekala v okviru programa Partnerstvo za mir zveze NATO in Pakta stabilnosti za jugovzhodno Evropo maja 2002 na Hrvaškem. Mednarodno vajo je skupaj z EADRCC organiziralo Ministrstvo za notranje zadeve Republike Hrvaške kot hrvaški prispevek k partnerskemu programu zveze NATO, hkrati pa vaja pomenila tudi prispevek v okviru Pakta stabilnosti za jugovzhodno Evropo (Stability Pact for Southeast Europe). Poleg sodelujočih držav so bile v vajo vključene druge organizacije in pobude, kot so Urad Združenih narodov za usklajevanje humanitarne pomoči (UN-OCHA – United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs) in Skupina za jugovzhodno Evropo (SEEGROUP – Southeast European Group). Vaja je prispevala k povečanemu sodelovanju med državami Partnerstva za mir zveze Nato in državami jugovzhodne Evrope na področju varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami.

Elementi vaje

Namen vaje je bil preveriti in vaditi sodelovanje sil za zaščito, reševanje in pomoč iz različnih držav v skupnih mednarodnih reševalnih akcijah; vaditi postopke Evroatlantskega centra za koordinacijo ukrepanja ob nesrečah (EADRCC) in preveriti usposobljenost Evroatlantske enote za ukrepanje ob nesrečah (EADRU) z namenom, da se izboljšajo sposobnosti držav Evroatlantskega partnerskega sveta, predvsem pa držav jugovzhodne Evrope za odzivanje na nesreče. Cilji vaje so preveriti, vaditi in na podlagi analize izboljšati:

- regionalno sodelovanje držav jugovzhodne Evrope pri ukrepanju ob nesrečah;
- sodelovanje med nacionalnimi enotami v okviru Evroatlantske enote za odzivanje na nesreče;
- postopke za napotitev civilnih in vojaških enot za odzivanje na nesreče v prizadeto državo in sprejem ter logistično podporo le-teh v državi prejemnici;
- koordinacijo dela in komunikacijo med pristojnimi organi prizadete države in oficirji za zvezo iz držav, ki nudijo pomoč, ter organi mednarodnih organizacij za nudenje pomoči;
- interoperabilnost opreme za zveze in postopkov komunikacije;
- obveščanje javnosti ob naravnih in drugih nesrečah.

Vaja je potekala od 21. do 24. maja 2002 v južni Dalmaciji, na območju Baškega polja (severno od Makarske) na Hrvaškem. Scenarij vaje temelji na predpostavki požarov v naravi, ki so pogosta naravna nesreča na območju držav jugovzhodne Evrope, posebej v mediteranskem delu. Oblikovan je bil na podlagi izkušenj Hrvaške in drugih držav v regiji ob tovrstnih nesrečah v preteklih letih. Scenarij vaje je predvideval, da Hrvaška zaradi velikega obsega nesreče zaprosi za mednarodno pomoč v obliki sil in sredstev za gašenje, naprav za prečiščevanje vode in druge potrebne pomoči. Prošnjo za pomoč so poslali predvsem sosednjim državam in državam, s katerimi ima Hrvaška sklenjene dvostranske sporazume na področju varstva pred nesrečami, državam v jugovzhodni Evropi ter državam Evroatlantskega partnerskega sveta. Uradno zaprosilo predstavlja v realni situaciji podlago za sodelovanje drugih držav v reševalni akciji. Med vajo so udeleženci prikazali gašenje požarov s helikopterji in letali, reševanje v gorah ter na morju, kjer so pripadniki hrvaške vojne mornarice z desantnim in dvema gumijastima čolnoma ob pomoči helikopterja v akvatoriju pri Baških Vodah opravili evakuacijo potnikov z ladje, na kateri je izbruhnil požar. Poleg tega so predstavili ukrepanje ob nesreči z nevarno snovjo na magistralni cesti, iskanje pogrešanih pod ruševinami z reševalnimi psi, reševanje iz jame in evakuacijo prebivalstva z ogroženega območja. Poleg več kot 2000 gasilcev, reševalcev, vojakov, častnikov za zveze, medicinskega osebja, opazovalcev in ocenjevalcev, ki so sodelovali na vaji, so uporabili tudi 250 vozil, šest letal, osem helikopterjev, dve brezpilotni letali, vojaško ladjo in deset reševalnih čolnov (Pišlar, 2002: 29).

V vaji so sodelovali:

- Ministrstvo za notranje zadeve Republike Hrvaške s silami za zaščito in reševanje;
- Evroatlantski center zveze Nato za koordinacijo ukrepanja ob nesrečah;
- enote za zaščito in reševanje iz držav Evroatlantskega partnerskega sveta v okviru Evroatlantske enote za ukrepanje ob nesrečah;
- enote za zaščito in reševanje iz jugovzhodne Evrope v okviru Pakta stabilnosti za jugovzhodno Evropo;
- Urad Združenih narodov za usklajevanje humanitarnih aktivnosti;

- s silami je v vaji sodelovalo 13 držav: Albanija, Avstrija, Bolgarija, Bosna in Hercegovina, Hrvaška, Italija, Makedonija, Poljska, Romunija, Slovaška, Slovenija, Švedska, Ukrajina; 15 držav je sodelovalo kot opazovalke: Češka, Estonija, Finska, Jugoslavija, Gruzija, Nemčija, Grčija, Madžarska, Irska, Kirgizistan, Moldavija, Španija, Turčija, Velika Britanija, ZDA (internet 15).

Slovensko sodelovanje v vaji

Vaja "Krotitev zmaja – Dalmacija 2002" je načrtovana s Sklepom Vlade o usmeritvah za izobraževanje in usposabljanje v obrambnem sistemu in sistemu varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami v letih 2001 in 2002. Pri varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami Republika Slovenija zelo dobro sodeluje z Republiko Hrvaško na podlagi sklenjenega dvostranskega sporazuma. Del sodelovanja predstavljajo tudi skupne vaje, v katerih sodelujejo sile za zaščito, reševanje in pomoč iz obeh držav. Slovenija in Hrvaška sta junija 1999 na obmejnem območju blizu Ilirske Bistrice že organizirali podobno vajo zaščite in reševanja s scenarijem požara v naravi z naslovom "POŽAR-99". Uspešno izvedena vaja je prispevala k boljšemu medsebojnemu poznavanju in usklajenosti delovanja reševalnih enot iz obeh držav, kar je velikega pomena v resničnih nesrečah.

Republika Slovenija je nekatere svoje enote za zaščito in reševanje predvidela tudi za napotitev v mednarodne akcije zaščite in reševanja v sklopu Evroatlantske enote za ukrepanje ob nesrečah. V vaji "Krotitev zmaja – Dalmacija 2002" so te enote (gorska reševalna služba, gasilska enota) skupaj z enotami iz drugih držav preverjale skupne postopke delovanja, ki so predvideni v teh akcijah. V vaji je sodelovala tudi Slovenska vojska, in sicer 15. brigada vojnega letalstva (I. operativno poveljstvo). Slovensko zastopstvo na tej vaji je štelo 15 mož:

- ekipa GRS – reševalci letalci (4) s terenskim vozilom;
- ekipa gasilcev inštruktorjev (4) s kombijem in prikolico za opremo;
- posadka helikopterja (4) s helikopterjem Bell 412;
- vodja odprave in oficir za zvezo (2) s terenskim vozilom;
- ocenjevalec (1) s terenskim vozilom.

Sodelovanje Slovenije v vaji je okrepilo dobro dvostransko sodelovanje s sosednjo Hrvaško pri varstvu pred nesrečami in izboljšalo zmožnosti delovanja slovenskih enot v mednarodnih reševalnih akcijah v okviru Evroatlantske enote za ukrepanje ob nesrečah, bilo pa je tudi priložnost za promocijo slovenskega sistema zaščite, reševanja in pomoči v mednarodnem okolju. Posebnega pomena je tudi, da je Slovenija sodelovala v vaji s strokovnjakom – ocenjevalcem, saj to potrjuje našo dobro poznavanje in pripravljenost na tovrstne nesreče (Pišlar; 2002: 29).

4.4.3 Mednarodna vaja »Bogorodsk 2002« (25.–27. september 2002)

Mednarodna vaja »Bogorodsk 2002« se je odvijala od 25. do 27. septembra v Noginsku v Rusiji. Sodelovalo je več kot 800 udeležencev iz Rusije in 12 držav EAPC (Armenija, Azerbajdžan, Belorusija, Finska, Moldavija, Norveška, Poljska, Švedska, Ukrajina, Avstrija, Islandija in Italija) ter dve mednarodni organizaciji (UN-OCHA in OPCW). Scenarij vaje je bil zamišljen na terorističnem napadu na kemično tovarno. Eksplozija je hudo poškodovala proizvodno stavbo kemične tovarne v Noginsku ter povzročila požar. Proizvodnega procesa ni bilo moč ustaviti, proizvodnja ni bila več pod nadzorom in nevarne kemične substance so sprostile v atmosfero. Zaradi obsega nesreče je Rusija zaprosila za mednarodno pomoč.

Z vajo so preverjali svoje sposobnosti in izurjenost v odkrivanju in identifikaciji žrtev, dekontaminaciji, gašenju požarov, iskanju in reševanju iz podirajočih se zgradb, evakuaciji prizadetega prebivalstva in nujenju medicinske pomoči. Namen vaje je bil izboljšati krizno upravljanje v primeru napada s kemičnimi, biološkimi ali radiološkimi sredstvi. Enote so delovale na kontaminiranem območju, tako da so bile zaščitne obleke in oprema obvezne. Najdenim žrtvam so takoj nudili prvo pomoč in jih nato odpeljali v bolnišnico, ki so jo namestili blizu nesreče. Ko so prizadeto območje dekontaminirali, so skupine iz različnih držav s pomočjo psov in posebnih optičnih in akustičnih naprav začele z operacijami iskanja in reševanja žrtev. Posebne enote za detekcijo so preverjale vsa vozila in tudi osebe, ki so bili na kontaminiranem območju in jih po potrebi s posebno opremo dekontaminirali. Delovanje enot je zahtevalo intenzivno sodelovanje in komuniciranje med lokalno organizacijo kriznega upravljanja (LEMA) in z mednarodnimi enotami. Pomembna naloga Strateškega

centra za poveljevanje in nadzor je bilo načrtovanje optimalne uporabe vseh sredstev, ki so na razpolago za ukrepanje ob nesrečah.

Sočasno z izvajanjem vaje je potekal tudi seminar, ki so se ga udeležili predvsem predstavniki držav opazovalk, na katerem so razpravljali o postopkih prečkanja meje (kako jih poenostaviti); poveljevanju, nadzoru in obveščanju; medicinski pomoči v primeru nesreče; reševalnih dejavnostih. Mednarodna vaja je pokazala, da lahko EADRCC učinkovito koordinira mednarodno pomoč ne le pri naravnih ali tehnoloških nesreč, temveč tudi v primeru terorističnega napada (glej članek A Terrorist Attack on a Chemical Factory: The "Bogorodsk 2002" Exercise, 2002: 233–234).

4.4.4 Mednarodna vaja »Ferghana 2003« (28.–30. april 2003)

Mednarodna vaja, na kateri je sodelovalo 19 držav (Armenija, Hrvaška, Danska, Estonija, Finska, Francija, Gruzija, Nemčija, Madžarska, Kazahstan, Kirgizija, Poljska, Švedska, Švica, Rusija, Tadžikistan, Turčija, Ukrajina in ZDA) ter UN-OCHA (Urad OZN za usklajevanje humanitarnih aktivnosti) in Mednarodna skupina za iskanje in reševanje (International Search and Rescue Advisory Group – INSARAG), je potekala v Uzbekistanu. Scenarij vaje je predvideval uničujoč potres in plazove v dolini mesta Ferghana, zaradi česar je Uzbekistanska oblast zaprosila za mednarodno pomoč pri odpravljanju posledic. Zaradi posledic potresa naj bi umrlo več kot 250 ljudi, 8000 naj bi bilo ranjenih. Skupno je potres prizadel več kot 100 000 ljudi, uničil ceste, železnice, mostove, namakalne naprave ter prekinil dotok električne energije in vode. Sledili so še popotresni sunki in močno deževje, ki je uničilo kmetijske pridelke in površine.

Cilj vaje je bil preveriti in izboljšati sposobnosti delovanja EADRCC in EADRU v primeru ukrepanja ob naravnih nesrečah ter združiti nacionalne zmožnosti za učinkovito mednarodno koordinacijo v primeru večjih nesreč. Še posebej so se osredotočili na regionalno sodelovanje sosednjih držav, sodelovanje in obveščanje med uzbekistansko lokalno organizacijo (LEMA) ter nacionalnimi in mednarodnimi sredstvi pomoči, izvajanje medicinske oskrbe, ocenitev posledic nesreče, iskanje in reševanje ponesrečencev, gorsko reševanje, preskrbovanje s pitno vodo, evakuacijo prebivalcev, identifikacija in obnova pomembne infrastrukture (internet 16).

4.4.5 Mednarodna vaja »Dacia 2003« (7.–10. oktober 2003)

Mednarodna vaja Dacia 2003 je predstavljala prispevek Romunije k programu Partnerstvo za mir. Scenarij vaje se je osredotočil na posledice terorističnega napada z uporabo radiološke oz. »umazane bombe«. Na vaji je sodelovalo 19 držav, EADRCC, EADRU in nekatere mednarodne organizacije. Vaja je bila sestavljena iz štirih faz:

- prvo fazo je predstavljala poveljniška vaja, osredotočili so se na sistem opozarjanja in odkrivanja ter komunikacijske povezanosti med EADRCC in EAPC;
- druga faza – organizacija na prizorišču nesreče;
- tretja faza – praktično izvajanje;
- četrta faza – sodelovanje držav pri odpravljanju posledic nesreče.

Sočasno z operativnimi nalogami je potekal 8. in 9. oktobra tudi seminar, povezan s scenarijem vaje, katerega namen je bil povečati izmenjavo informacij povezanih s terorističnim napadom. Seminar je pokrival več področij, in sicer ocenitev stopnje ogroženosti in pripravljenost na ukrepanje; medicinsko ukrepanje po jedrskem napadu; ocenitev psiholoških posledic na prizadetem prebivalstvu; informiranje javnosti. Cilj vaje Dacia 2003 je preveriti delovanje EADRCC in EADRU ter izboljšati njihove zmožnosti v primeru ukrepanja ob terorističnem napadu z uporabo radiološkega orožja in hkrati povezati nacionalne sposobnosti držav za učinkovito koordinacijo ukrepanja ob nesrečah. Namen vaje je bil:

- oblikovanje različnih civilnih in vojaških elementov za ukrepanje ob nesrečah;
- zagotavljanje prve pomoči, medicinske oskrbe in evakuacije prebivalstva;
- urjenje za odkrivanje radiološkega orožja, dekontaminacijo in operacije za čiščenje;
- koordinacija in komunikacija med lokalno Romunsko organizacijo pristojno za vodenje reševanja in pomoči (Local Emergency Management Authority, LEMA) ter mednarodnimi elementi pomoči;
- sodelovanje med romunskimi in mednarodnimi elementi pomoči;
- nacionalna logistična podpora EADRU med operacijami;
- informiranje javnosti o vidikih terorističnega napada;

- regionalno sodelovanje med sosednjimi državami;
- preverjanje interoperabilnost komunikacijske opreme in postopkov;
- sodelovanje z mednarodnimi organizacijami (internet 17).

4.4.6 Nato – Rusija, vaja ukrepanja ob nesrečah in seminar v Kaliningradu (22.–25. junij 2004)

Kot odgovor na nove vire ogrožanja varnosti so junija 2004 v Rusiji organizirali mednarodno vajo in seminar namenjena reševanju posledic terorističnega napada. Vaje in seminarja se je udeležilo okoli 22 EAPC držav in pa mednarodne organizacije (UN-OCHA, Evropska unija, Mednarodna organizacija za civilno obrambo). Namen vaje je bil preučiti obstoječe nacionalne, regionalne in multinacionalne ureditve in mednarodne odnose pri ukrepanju in odpravljanju posledic terorističnega napada. Praktični del vaje (23. junija) se je osredotočil na teroristični napad na naftno ploščad ob obali Kaliningrada. Posledice napada se odražajo na velikem številu žrtev in razlitju nafte. Naftni madež ogroža obalo, zato država zaprosi za mednarodno pomoč. Preizkusili so delovanje regionalnega centra za ukrepanje. Pri terenskem delu vaje so se s posledicami razlitja nafte in reševanjem posledic ukvarjale enote iz Poljske, Litve in Rusije. Rezultate vaje so predstavili na seminarju 24. in 25. junija, kjer so razvili razpravo o načrtu nesreče (internet 18).

4.4.7 Skupna vaja Ukrajina – EADRCC – OPCW (9.–12. oktober 2005)

Oktobra bo Ukrajina gostila vajo, ki bo združevala delovanje EADRCC, EADRU in OPCW (Organizacija za prepoved kemičnega orožja). Vaja se bo osredotočila na ukrepanje ob terorističnem napadu s kemičnimi sredstvi. Med 9. in 12. oktobrom bo potekal praktični del vaje, kateremu bo sledila še predstavitev opreme in demonstracija postopkov (13. 10.). Cilj in namen naloge je podoben ostalim nalogam in sicer preveriti, izboljšati ter uskladiti postopke delovanja EADRCC, EADRU, OPCW in druge mednarodne organizacije, povezati nacionalne sposobnosti ukrepanja in mednarodno pomoč, po vzoru Združenih narodov oblikovati center za delovanje in usklajevanje na kraju nesreče (On-Site – Operations and Co-ordination Center) (internet 19).

4.4.8 Sodelovanje Slovenije v mednarodnih vajah Partnerstva za mir

Vaja "COMPROTEX 1999"

Avstrija, Slovaška in Madžarska so v okviru programa Partnerstva za mir organizirale vajo COMPROTEX '99. Scenarij za vajo je obsegal nesrečo z nevarnimi snovmi s prekomernimi posledicami. Priprave na vajo so stekle že dve leti pred njeno izvedbo, glavni nosilec priprav pa je bilo avstrijsko ministrstvo za notranje zadeve. K sodelovanju so bile povabljene države članice Nata in programa Partnerstvo za mir ter mednarodne organizacije, ki ob nesrečah koordinirajo pomoč in reševanje. Glavni namen vaje je bil preveriti postopke za napotitev enot za zaščito in reševanje ob naravnih ali drugih nesrečah v druge države ter izboljšati sodelovanje med državami v regiji, zlasti z vidika povezljivosti različnih enot in njihovega usklajenega delovanja pri zaščiti in reševanju ob velikih nesrečah z nevarnimi snovmi.

Vaja je bila izvedena v dveh delih: kot štabna vaja (6.–7. oktober 1999), ter kot praktična vaja reševalnih skupin (6.–8. november 1999). Po scenariju vaje je v predmestju Bratislave po več zaporednih eksplozijah vsebnikov s kemikalijami izbruhnil še požar. Zastrupitev s klorom in drugimi nevarnimi snovmi je grozila prebivalcem v bližnji okolici, oblak se je širil tudi proti Avstriji in ogrožal kraje ob meji. Slovaška je o izpustu nevarnih snovi, ki so se nenadzorovano sproščale ob nesreči, obvestila avstrijske oblasti. Ognja niso mogli pogasiti, zato je Slovaška zaprosila za pomoč mednarodno skupnost. Skupno je v vaji sodelovalo okoli dva tisoč udeležencev iz enajstih držav. Iz Slovenije so se vaje udeležili: ekipa za kemijske preiskave Ekološkega laboratorija z mobilno enoto Inštituta Jožef Štefan; ekipa za meteorološke meritve Mobilne enote za meteorologijo in hidrologijo Hidrometeorološkega zavoda Republike Slovenije; ekipa regijske enote za radiološko, kemijsko in biološko zaščito iz Kranja in predstavnika za zvezo iz Uprave RS za zaščito in reševanje (Lubi, 2000/2001: 375–377).

Vaja "INTEX"

Skupina strokovnjakov za sisteme opazovanja, obveščanja in alarmiranja (GOEWDS – Group of Experts on Detection and Warning Systems), ki je bila ustanovljena leta 1967, spada med aktivnejše v okviru Odbora za civilno zaščito (CPC) pri Natu.

Slovenija sodeluje v njej od leta 1996. Skupina vsako leto pripravlja mednarodno vajo INTEX (INTernational EXercise), v kateri sodelujejo države članice Nata in partnerske države. Gre za enodnevno vajo, ki običajno poteka drugo soboto v mesecu marcu. Osnovna predpostavka omenjene vaje je, da je na območju države članice skupine GOEWDS prišlo do nesreče, katere posledica je radioaktivno sevanje ali kemijska nevarnost. Glede na smer vetra, moč eksplozije in lokacije nesreče pa udeleženci obveščajo ogrožene sosednje države. Glavna dejavnost pri vaji INTEX je pravilno in pravočasno medsebojno obveščanje sodelujočih držav, ki simulirajo scenarij nesreče. Obveščanje poteka prek dogovorjenih obrazcev NBC (Nuclera Biological Chemical) in upošteva enotni prostorski koordinatni sistem Nata t.i. UTM (Universal Transverse Mercator). Običajno se poleg osnovnega scenarija preigrava še scenarij padca vohunskega satelita na radioaktivni pogon. Na vaji sodeluje v povprečju nekaj več kot 20 držav. Z vsakoletnimi vajami INTEX se želi doseči testiranje in preverjanje ter po potrebi izboljšanje dogovorjenih postopkov za mednarodno izmenjavo informacij ob odkritju izrednega dogodka ter podatkov o rezultatih merilnih postaj v primeru nesreče z radiološkimi, kemičnimi ali drugimi nevarnostmi, ki neposredno ogrožajo prebivalstvo. Namen vsakoletnih vaj je izboljšati mednarodno sodelovanje, testirati in ocenjevati ravni pripravljenosti posamezne sodelujoče države in preveriti komunikacije (Juroš, 2002: 458, 459).

5. ZNANSTVENI PROGRAM

Z znanstvenim programom želi zveza Nato spodbujati in podpirati mednarodno sodelovanje med znanstveniki iz držav članic Nata in partnerskih držav ter s tem prispevati k splošnemu miru, stabilnosti in varnosti. Prednostna področja sodelovanja so naravoslovne in tehnične vede (matematika, fizika, astronomija, kemija, informacijske tehnologije in inženirske vede), vede o življenju (biologija, agrikultura, živilska tehnologija, medicina), vede o okolju in zemlji (vede o atmosferi, oceanografija), civilne raziskave povezane z vprašanji varnosti (varovanje okolja v povezavi z vojaškimi akcijami, vede, povezane z RKB-varnostjo in tehnologijo, tehnologije za preverjanje, odkrivanje, razoroževanje in deaktiviranje ter civilna jedrska varnost), znanstvena in tehnološka politika ter organiziranost (organizacija in administracija znanstvenih programov, prenos tehnologij v industrijo ter patenti). Finančna podpora Nata je namenjena predvsem izboljšanju izmenjave informacij,

izobraževanju raziskovalnega kadra v partnerskih državah, razvoju raziskovalne infrastrukture in skupnim raziskovalno-razvojnim projektom (Umek, 2002: 22).

Program delovanja znanstvenega programa Nata pripravlja in vodi Znanstveni odbor Nata (Nato Science Committee), v katerem so predstavniki vseh držav članic. Znanstveni odbor je neposredno podrejen Svetu Nata (Nato Council), ki postavlja politični okvir za njegovo delovanje. Odbor se običajno sestane trikrat na leto, enkrat letno s partnericami iz Evroatlantskega partnerskega sveta in dvakrat letno s članicami zveze (internet 20). Začetki znanstvenega sodelovanja v Natu segajo v leto 1956, ko je odbor trojice za nevojaško sodelovanje v okviru Nata izdal svoja priporočila. Ta odbor treh modrecev, zunanjih ministrov Norveške, Italije in Kanade, je ugotovil, da je napredek znanosti in tehnologije tako bistven za prihodnost Atlantskega sodelovanja, da bi morale države članice zavezništva proučiti vsako možnost za plodno sodelovanje. Tako so predsedniki vlad držav članic zavezništva na svojem srečanju decembra 1957 odobrili ustanovitev Natovega Odbora za znanost, ki se je prvič sestal marca 1958. Predseduje mu pomočnik generalnega sekretarja za znanost in okolje. Odbor za znanost imenuje vrsto pododborov, svetovalnih skupin in usmerjevalnih skupin za izvajanje posebnih nalog.

Znanstveni program se je več kot trideset let razvijal na stebrih znanstvene odličnosti in zavezniške solidarnosti in je bil že od samega začetka namenjen podpori sodelovanja med posameznimi znanstveniki v državah članicah Nata in ne toliko financiranju raziskovalnega dela ali institucij. Po letu 1990 je program razširil svoje sodelovanje tudi na države Evroatlantskega partnerskega sveta. Na začetku leta 1999 je bil program preoblikovan za nudenje pomoči, za sodelovanje med znanstveniki iz držav članic Nata in iz Natovih partnerskih držav ter z državami Sredozemskega dialoga. Sodelovanje zgolj med znanstveniki iz držav članic Nata ni več deležno podpore (internet 21).

V skladu s sodobnimi grožnjami varnosti, ki pretijo zavezništvu, je prišlo do ponovnega preoblikovanja znanstvenega programa na srečanju v Kijevu, junija 2003. Program je preusmeril svoje sodelovanje z državami predvsem na področje varnosti, in sicer na t.i. prioritete raziskovalne teme:

- obrambo pred terorizmom;

- soočanju z drugačnimi grožnjami varnosti in
- dajanju prednosti prioritarnim temam partnerskih držav (seznam prioritarnih tem si lahko ogledate v prilogi 1).

Tako je bil na začetku leta 2004 predstavljen nov znanstveni program z novim imenom »Z znanostjo do varnosti« (*Security Through Science*), ki je nadomestil prejšnjega. Namen programa je povezati znanstvenike, ki bi s skupnimi močmi reševali probleme povezane z novimi izzivi ogrožanja varnosti. Program še zmeraj ponuja možnosti sodelovanja med članicami zveze, partnerskimi državami in državami Sredozemskega dialoga, vendar pa ne podpira vseh področij znanosti. Kot sem že omenila, so prioritete raziskovalne teme obramba pred terorizmom, soočenje z ostalimi grožnjami varnosti in/ali pomembna področja, ki so jih kot takšna opredelile partnerske države (internet 22).

Zveza Nato od leta 2002 dalje letno podeljuje posebna priznanja in nagrade za sodelovanje na področju znanosti. Nagrade podeljuje generalni sekretar zveze, predstavljajo pa odličnost in strokovnost sodelovanja v okviru znanstvenega programa med partnerskimi državami, državami Sredozemskega dialoga in članicami zveze. Nagrada je predvidena za dva znanstvenika, enega iz članice zveze in enega iz partnerske države ali države sredozemskega dialoga, ki sodelujeta pri določenem projektu. Priznanje sestavljajo denarna nagrada v višini 10 000\$, certifikat priznanja in posebna plaketa. Prvo nagrado oktobra 2002 so dobili trije znanstveniki in sicer iz Rusije, Ukrajine in ZDA. S tem je znanstveni program nakazal na pogosto trosmerno sodelovanje med raziskovalci in znanstveniki (glej *Rewarding scientific excellence*, 2002).

5.1 Obramba pred terorizmom

Raziskovalne teme na tem področju delovanja znanstvenega programa so povezane z napredkom odkrivanja kemičnega, biološkega ali jedrskega orožja, kot tudi z iskanjem učinkovitih metod za uničenje vseh vrst orožja. Program podpira tudi napredek v medicini, ki bi lahko z odkritjem novih cepiv zmanjšala posledice uporabe kemičnega, biološkega ali jedrskega orožja. Pozornost namenjajo tudi zaščiti pred eko-terorizmom in računalniškem terorizmu.

Prednostne teme raziskav, povezanih z obrambo pred terorizmom:

- hitro odkrivanje kemičnega, biološkega in jedrskega orožja ali sestavnih delov ter ugotavljanje posledic, ki ga ima tovrstno orožje na prebivalstvo.
- Fizična zaščita pred kemičnim, biološkim ali jedrskim orožjem.
- Odstranjevanje kemičnega, biološkega in jedrskega orožja.
- Uničenje sestavnih delov kemičnega, biološkega in jedrskega orožja, kot tudi že sestavljenega orožja.
- Odkrivanje razstreliv.
- Razvoj medicinskih protiukrepov (internet 23).

S koncem hladne vojne so si mnogi oddahnili, vendar ne za dolgo. Kmalu so se namreč pojavile nove grožnje varnosti, med katerimi so tudi tiste povezane z uporabo sodobnih računalniških sistemov. Vse hitrejša in obsežnejša globalizacija vpliva tudi na vse hitrejša širjenje računalniških sistemov in omrežij, kar vzbuja upravičen strah pred zlorabo elektronskih informacij in sistemov ter s tem povezanim »cyber« (računalniškim) terorizmom. Mnogi se sprašujejo, ali je sploh možno, da peščica zlonamernih računalniških strokovnjakov vnese kaos v danes močno prostran računalniški svet, od katerega smo tako rekoč povsem odvisni. Številni računalniški virusi in črvi, ki se že redno pojavljajo na internetu, nas opozarjajo, kako krhki so računalniški sistemi in omrežja. Tarča računalniških napadov so tako zasebni kot državni računalniški sistemi. Vdori lahko imajo za posledico na primer oviranje finančnih transakcij, komunikacij prometa, zapoznelo vnašanje raznih podatkov ali celo spremembo živilskih izdelkov, katerih sestavo vodijo računalniki v proizvodnji. Po drugi strani je znano, da številne regionalne konflikte, kot so na primer v Šri Lanki, na Vzhodnem Timorju, na Kosovu ali v Iraku, spremljajo živahni računalniški vdori oziroma poskusi vdorov v sisteme različnih ambasad Nata, medijev, državnih ustanov itd. (Mužič, 2004: 30). V času letalskih napadov zveze Nato na ZRJ je prišlo tudi do napadov strežnikov zveze Nato, ki so jih zasipavali s propagandno elektronsko pošto v velikih količinah. V zvezi Nato se že dalj časa pripravljajo na te oblike bojevanja, tako da z vdori v računalniške sisteme ne morejo vplivati na aktivnosti zveze Nato. Preboj v varnostno okolje mrežnega protokola SPIRNET-a (Secret Internet Protocol Network) je zelo malo verjeten, ker zahteva v principu institucionalne in dobro koordinirane aktivnosti. Ostaja pa dejstvo in strah, da bi lahko

z uspešnim vdorom v sistem SPIRNET s pomočjo določenih elektronskih naprav tudi izključili posamezne satelite za GPS lociranje (in precej ohromili ali zmanjšali natančnost zadevanja vojaškega arzenala zveze Nato); možno bi bilo vplivati tudi na pretoke obveščevalnih in programskih podatkov (podatki se pošiljajo iz Amerike na programatorske konzole na bojnih ladjah) za programiranje manevrskih raket tomahawk; možno bi bilo določiti lažne cilje prek vzpostavljene kontrole nad vohunskimi sateliti; po nekih podatkih pa naj bi bilo možno prevzeti daljinski nadzor celo nad bojnimi ladjami (Dernovšek, 1999: 16, 17). Po napadu na WTC se kaznivim dejanjem, povezanim z računalniškim kriminalom, in morebitnim povezavam s terorizmom še posebej resno posvečajo tako v ZDA kot pri zvezi Nato. Zavedajo se, da se zmogljivosti novih tehnologij in računalniškega sveta že in se še bodo brez dvoma tudi v prihodnosti poskušale zlorabljati za dosego osebnih ali pa skupnih interesov, tako na račun posameznikove, nacionalne ali pa mednarodne varnosti. Zato se je potrebno zaščititi tudi pred računalniškim terorizmom oziroma kriminalom.

5.2 Soočanje z drugačnimi grožnjami varnosti

Raziskave tega dela znanstvenega programa so namenjene manj očitnim grožnjam varnosti, so pa pomembne pri ohranjanju varnosti in stabilnosti v določenih regijah. Teme teh raziskav se nanašajo na okoljsko varnost, predvsem poudarjajo nevarnost dezertifikacije oz. degradacije okolja, erozije zemlje in onesnaževanja rek ter rečnih strug. Konflikti, povezani s temi problemi, imajo navadno regionalni značaj in povzročajo nestabilnosti v določeni regiji. Vodni viri in drugi neobnovljivi viri predstavljajo drugi sklop groženj, ki se jih v sodobnem svetu ponekod premalo zavedajo. Izdelati bi bilo potrebno znanstvene modele za dovoljeno in zadostno potrošnjo hrane, energije in materialov. Za preprečevanje naravnih nesreč bi morali razviti ustrezne metode in instrumente, s katerimi bi lahko napovedali nesreče ali jih celo preprečili. Teme raziskav so:

- okoljska varnost (dezertifikacija, erozija zemlje, onesnaževanje itd.);
- upravljanje z vodnimi viri;
- upravljanje z neobnovljivimi viri;
- napovedovanje oz. preprečevanje naravnih nesreč;
- informacijska varnost;

- zagotavljanje hrane;
- oblikovanje primerne porabe oz. potrošnje (hrana, energija, materiali)

(glej internet 24).

5.2.1 Dezertifikacija

Natov Odbor za znanost je aktiven tudi v posebni pobudi za države Sredozemskega dialoga, ki omogoča znanstvenikom sedmih držav sodelovanje s članicami Nata na področju znanosti in varovanja okolja. Strokovnjaki iz Alžirije, Egipta, Izraela, Jordanije, Maroka, Mavretanije in Tunizije lahko s kolegi iz držav EAPC pripravljajo prošnje za skupne povezovalne štipendije, izmenjavo strokovnjakov, inštitute za izpopolnjevalni študij in izpopolnjevalne delavnice. Posebna pozornost je posvečena opredeljevanju tem, ki so v regionalnem interesu držav udeleženk v Sredozemskem dialogu. Primer takšnega sodelovanja je delavnica o dezertifikaciji v Sredozemlju, ki sta jo organizirala Natov Znanstveni odbor in Odbor za proučevanje izzivov sodobne varnosti. Delavnica je potekala od 2. do 5. decembra 2003 v Valenciji. Na delavnici so bile poleg držav (Albanija, Armenija, Francija, Grčija, Italija, Nizozemska, Portugalska, Romunija, Rusija, Španija, Turčija in ZDA) prisotne tudi mednarodne organizacije (Ovse, EU in FAO), univerze in agencije, ki raziskujejo probleme, povezane s širjenjem puščav in varovanjem okolja.

Uvodni govor je imel pomočnik generalnega sekretarja za politične zadeve Jean Fournet, ki je poudaril, kako pomembno je sodelovanje znanstvenikov, diplomatov, ministrov in mednarodnih organizacij za boljše razumevanje negativnih posledic, ki jih ima dezertifikacija na varnost in stabilnost v Sredozemski regiji. Degradacija okolja in spreminjanje klime vplivata na kmetijsko produktivnost in s tem na ekonomski razvoj, kar posledično pripelje do konfliktov in nestabilnosti v regiji. Delavnica je omogočila boljši pogled na razumevanje okoljskega fenomena in zavedanja negativnih posledic na življenje ljudi in varnosti v državah, ki se soočajo z dezertifikacijo. Po tridnevni razpravi so prišli do nekaterih skupnih stališč in mnenj. Dezertifikacija je skupna grožnja Sredozemski regiji in zato je potrebno poiskati skupne rešitve, ki bi zmanjšale posledice ali celo zaustavile širjenje. Obstajajo razlike med severnimi in južnimi deli regije. Dezertifikacija ni samo biofizikalni pojav, ampak ima tudi socialno-ekonomske in politične implikacije. Povezana je z degradacijo okolja, pomanjkanjem vode in

manjšo produktivnostjo. Posledice dezertifikacije v Sredozemlju se odražajo predvsem na pomanjkanju tako količine kot kakovosti vodnih virov, izgubi rodovitnih območij in s tem povezani manjši pridelavi hrane ter izgubi v kmetijskem dohodku in pomanjkanju možnosti za zaslužek. Pomanjkanje kvalitetne zemlje sili ljudi k migracijam v bolj razvita območja in tako prihaja do neravnotežja v poseljenosti urbanih in zapuščenih območjih ter nestabilnosti in konfliktov v državi ali regiji. Na delavnici so opozorili, da je zaradi degradacije okolja že zelo prizadeto gospodarstvo. Proces dezertifikacije se še zmeraj nadaljuje in suša še samo poslabšuje razmere in povzroča destabilizacijo poseljenosti in konflikte med kmeti, ki tekmujejo za omejene vodne vire in bolj kakovostno zemljo (internet 25).

5.2.2 Vodni viri in varnost

Problemi z vodo in vodnimi viri so razširjeni po celem svetu, v zadnjem času so še posebej izpostavljeni v državah Sredozemskega dialoga. Vodni viri niso povezani le z družbeno in ekonomsko sfero, temveč so pomembno sredstvo za zagotavljanje varnosti in pri razumevanju varnosti v širšem kontekstu se lahko primerjajo z nafto. Znanost ima pomembno vlogo pri preskrbi s čisto vodo, zato se znanstveniki pogosto ukvarjajo z odkrivanjem vodnih virov, čiščenjem vode ali zagotavljanjem alternativnih virov pitne vode. Mednarodne raziskave, ki jih opravljajo znanstveniki v okviru znanstvenega programa so sicer različne, vendar se vse nanašajo na probleme povezane z vodo. Namen sodelovanje med Alžirijo in Francijo je osveščanje o onesnaženju v Alžiriji, ki je prizadelo predvsem obale in reke ter poiskati tehnike za izboljšanje nastalih razmer. Največji onesnaževalec v Alžiriji je industrija in z njo povezane aktivnosti. Do sodelovanja pri raziskavah, povezanih z vodnimi viri in onesnaževanjem, je prišlo tudi med Egiptom in Belgijo ter ZDA in Marokom. Znanstveniki v Tuniziji so proučevali ultravijolično tehnologijo, ki bi jo lahko uporabili za izboljšanje kakovosti pitne vode in vode za namakalne sisteme v kmetijstvu. Zaradi pomanjkanja naravnih vodnih virov je potrebno uporabiti vso vodo, ki jo imajo na razpolago, to vključuje deževnico, studence in prečiščevanje že uporabljene vode.

Ultravijolična dezinfikacija vode je možna alternativa splošno uporabnemu kloriranju vode, katerega slabost je, da vsebuje možne rakotvorne snovi (internet 26).

5.3 Mehanizmi delovanja

Znanstveni program izvaja svoje naloge s pomočjo različnih mehanizmov, ki pospešujejo sodelovanje, vzpostavljajo povezave in podpirajo ekonomski razvoj v Partnerskih državah. Vsako leto se v Natov Znanstveni program vključuje več kot deset tisoč znanstvenikov držav EAPC, bodisi kot štipendisti, kot udeleženci na srečanjih ali pa kot člani žirije, oziroma svetovalnih skupin. Znanstveni program je sestavljen iz štirih podprogramov, ki vključujejo celo vrsto podpornih mehanizmov.

5.3.1 Sodelovanje na področju znanosti in tehnologije

- Izmenjava strokovnjakov (Expert Visits – EV), Inštitut za izpopolnjevalni študij (Advanced Study Institute – ASI), Izpopolnjevalna raziskovalna delavnica (Advanced Research Workshop – ARWs), Skupne povezovalne štipendije (Collaborative Linkage Grants – CLG).

Skupne povezovalne štipendije (CLG) predstavljajo pomoč članom raziskovalnih skupin na univerzah ali drugih raziskovalnih institucijah v državah EAPC in državah Sredozemskega dialoga za sodelovanje na določenih projektih. Štipendije krijejo stroške mednarodnega sodelovanja na področju prioritarnih raziskav. Namenjene so potovalnim stroškom raziskovalcev in jim omogočajo obisk ali bivanje in raziskovanje v sodelujoči državi za največ dve leti (internet 27).

Izmenjava strokovnjakov (EV) omogoča znanstvenikom iz držav EAPC izmenjavo izkušenj in pomoč pri vodenju raziskav, ki se nanašajo na prioritete teme. Subvencije so namenjene stroškom potovanja in bivanja v drugi državi, ki lahko trajajo od nekaj dni do največ enega meseca (internet 28).

Inštitut za izpopolnjevalni študij (ASI) predstavlja podrobno predavanje na visokem nivoju o določeni temi in novih spoznanjih, povezanih z njo. To je kratek in intenziven seminar, katerega namen je predstaviti nova spoznanja in povezati znanstvenike ter strokovnjake. Nato zagotovi denar za organizacijo tečaja, potne

stroške in stroške bivanja predavateljev ter prispeva k plačilu stroškov udeležbe podoktorskih študentov. Predavateljev je od 12 do 15 in so doktorji znanosti s primernimi znanstvenimi izkušnjami. Šola traja 14 dni, kolikor je potrebno za predstavitev teme in diskusije med strokovnjaki. Udeleži se je okoli sto znanstvenikov ali raziskovalcev, ki že delajo na tem področju.

Izpopolnjevalna raziskovalna delavnica (ARW) predstavlja srečanje manjše skupine strokovnjakov in inženirjev držav EAPC in Sredozemskega dialoga, ki lahko kritično ocenjujejo spoznanja o kakšni novi temi in določijo smernice nadaljnega raziskovanja. So edinstven forum, ne zgolj konference, za poglobljene razprave med strokovnjaki z različnimi profesionalnimi izkušnjami in iz različnih raziskovalnih področij. Nato plača stroške organizacije delavnice, potne stroške in stroške bivanja predavateljev ter prispeva k plačilu bivanja udeležencev. Srečanja, na katerih sodeluje med 20 in 50 strokovnjakov, trajajo od dva do pet dni. Delavnica ima dve vodji, eden je iz države članice, drugi pa iz Partnerske države ali države Sredozemskega dialoga. Vodji delavnice sta odgovorna za organizacijo, ki vključuje pripravo znanstvenega programa, izbor in povabilo udeležencev, vodenje sestanka ter za objavo zaključkov delavnice in nadaljnjih priporočil (internet 29).

5.3.2 Podpora raziskovalni infrastrukturi

- Povezave omrežne infrastrukture (Networking Infrastructure Grants), omrežne delavnice (Advanced Networkig Workshop). Nato ponuja pomoč pri razvoju regionalnih računalniških mrež v partnerskih državah, pri izpopolnjevanju in izobraževanju na področju znanstvene ter tehnološke politike, organizacije in administracije znanstvenih programov ter pri prenosu raziskovalnih ugotovitev v industrijo (Schulte, 1999: 30–32).

Nato si v želji po intenzivnem sodelovanju in prenosu znanja prizadeva povezati znanstvenike in strokovnjake z modernim komunikacijskim sistemom. Predvsem na Kavkazu in centralni Aziji je povezovanje z internetom zaradi odročnosti težavno in drago. Leta 2002 so pričeli s tako imenovanim projektom »Svilena cesta« (Virtual Silk Highway), kjer so s pomočjo satelita z internetom povezali akademska središča v Kavkazu in osrednji Aziji. S tem omrežjem bodo pospešili učenje na daljavo, prenos

znanj in sodelovanje pri ustanavljanju sodobne znanstvene in tehnične organizacije (Fournet, 2002: 266).

5.3.3 Pomoč namenjena reintegraciji

Nov mehanizem podpore, ki je nastal s preoblikovanjem podprograma znanstvenih štipendij in pomaga mladim znanstvenikom Partnerskih držav, da se po zaključenem raziskovanju pri Natu vrnejo v domačo državo in doma nadaljujejo z novim raziskovanjem po njihovi izbiri. Tako imajo znanstveniki možnost nadaljevati s kariero v domovini in si izbrati svojo raziskovalno skupino, novi raziskovalni projekti pa se morajo nanašati na področja varnosti. Pomoč dobijo strokovnjaki, ki so v državi članici Nata končali raziskovalno delo, ki je trajalo najmanj šest mesecev (Fournet, 2002: 266).

5.3.4 Znanost za mir

Podprogram je bil ustanovljen leta 1997 in je namenjen sodelovanju znanstvenikov iz partnerskih držav in držav članic Nata pri skupnih raziskovalno-razvojnih projektih. Cilj projekta je utrditi socio-ekonomsko infrastrukturo v partnerskih državah in tako prispevati k stabilnosti, miru in prehodu partnerskih držav v tržno usmerjeno gospodarstvo ter poglobiti sodelovanje znanstvenikov iz partnerskih držav in držav članic Nata. Projekti so visoko kakovostne uporabne in industrijsko usmerjene raziskave ter tehnologije. Pri projektu ponavadi sodelujejo tudi partnerji iz industrije oziroma končni uporabniki. Obvezno morata sodelovati najmanj en partner iz države članice Nata in najmanj en iz partnerske države. Prednost imajo predlogi projektov, pri katerih sodelujejo partnerji iz več partnerskih držav in mladi raziskovalci, projekti pa trajajo največ tri leta. Nato v partnerskih državah sofinancira raziskovalno in programsko opremo, izmenjavo strokovnjakov, dodatno usposabljanje sodelavcev pri projektu ter neposredne materialne stroške projekta. Za udeležence pri projektu iz držav članic Nata so plačani tudi stroški potovanj. Projekti so v preteklosti obsegali najrazličnejša področja od novih baterij, zaščitnih očal do nanomaterialov ter varnejših in bolj zanesljivih metod odkrivanja minskih teles (Umek, 2002: 23).

5.4 Slovensko sodelovanje

Slovenija sodeluje v znanstven programu od leta 1994, ko je postala članica Partnerstva za mir. Prednostna področja sodelovanja so naravoslovne in tehnične

vede, vede o življenju, vede o okolju in zemlji, civilne raziskave, povezane z vprašanji varnosti, znanstvena in tehnološka politika in organiziranost. Sodelovaje koordinira Ministrstvo za visokošolstvo, znanost in tehnologijo, vendar se slovenski strokovnjaki večinoma vključujejo v tekoče razpise znanstvenega programa brez obveščanja pristojnega ministrstva. Slovenijo zastopa v Odboru za znanost dr. Miloš Komac.

Slovenija sodeluje pri organizaciji raziskovalnih delavnic (Advanced Research Workshop), katerih cilj je oceniti obstoječe znanje na posameznem znanstvenem področju, prepoznati usmeritve raziskav v prihodnosti in spodbuditi tesnejše stike med znanstveniki iz različnih držav. V avgustu 1997 je Znanstveni odbor NATO objavil razpis za sodelovanje pri skupnih raziskovalno-razvojnih projektih v okviru novega podprograma "Znanost za mir" (Science for peace). Na razpis je predloge projektov poslalo 31 slovenskih strokovnjakov iz devetih organizacij. Zveze NATO je v sofinanciranje sprejela šest slovenskih predlogov projektov v skupni vrednosti 560.000 USD.

Slovenskim znanstvenikom je bilo dodeljenih več štipendij (Collaborative Linkage Grants), ki so namenjene spodbujanju sodelovanja med znanstveniki ali raziskovalnimi skupinami iz držav članic NATO in partnerskih držav, ki sodelujejo pri skupnem projektu. V letu 2000 pa je 6 slovenskih strokovnjakov prejelo štipendijo (Fellowships) za obisk raziskovalne organizacije v državi članici NATO. NATO je omogočil pripravo raziskovalnih delavnic in letnih šol, ki so jih organizirali slovenski znanstveniki. V marcu 2002 se je slovenska delegacija udeležila 5. skupnega srečanja NATO RTB (Research and Technology Board - Odbor za raziskave in tehnologijo) in partnerskih držav v Mandelieuju v Franciji, na katerem je državni sekretar za znanost na Ministrstvu za šolstvo, znanost in šport, dr. Zoran Stančič, nastopil s predstavitvijo z naslovom "Slovenian Perspective on the Role of Science in Context of Counter-Terrorism", kar je bila tudi prva predstavitev znanosti v Sloveniji v tem telesu zveze NATO. Aprila 2003 sta Nato in Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport v Ljubljani pripravila informativni dan namenjen predstavitvi znanstvenega programa zveze NATO.

6. VARSTVO OKOLJA – Odbor za proučevanje izzivov sodobne družbe (Committee on the Challenges of Modern Society – CCMS)

V tradicionalnem poimenovanju nacionalne varnosti degradacija okolja ni bila omenjena kot ena izmed groženj človeštvu. Po koncu hladne vojne so pričeli intenzivno proučevati spremembe naravnega okolja in ena izmed komponent sodobnega koncepta nacionalne varnosti se nanaša tudi na ekološke grožnje oz. spremembe naravnega okolja, ki neposredno ali posredno ogrožajo razvoj človeške vrste in s tem tudi njegovo varnost.

Industrijska in okoljska tveganja ter njihove posledice na zdravje ljudi in okolje so vplivali na ustanovitev Odbora za izzive sodobne varnosti, z namenom dati zavezništvu novo družbeno dimenzijo. Odbor za izzive sodobne varnosti je leta 1969 ustanovil Severnoatlantski svet. Prek tega odbora so države članice sodelovale v številnih pobudah in skušale tako izkoristiti prednosti, ki jih zavezništvo ponuja pri reševanju težav, ki vplivajo na okolje in kakovost življenja. V aktivnosti odbora se vključujejo države članice, kot tudi partnerske države in države Sredozemskega dialoga. Odbor se sestaja dvakrat na leto na plenarnem srečanju in enkrat letno v zasedbi EAPC. Odbor predstavlja edinstven forum za izmenjavo znanja in izkušenj o tehničnih, znanstvenih in strokovnih vidikih družbenih in okoljskih vprašanj, tako v civilnem kot v vojaškem sektorju držav članic Nata in partnerskih držav v EAPC.

V okviru odbora so začeli teči projekti na področjih onesnaževanja okolja, hrupa, urbanih vprašanj, energetike in zdravja ljudi. Posebno pozornost se posveča okoljskim izzivom, ki so povezani z obrambo. To so predvsem pilotne študije o okoljskih vidikih vnovične uporabe nekdanjih vojaških zemljišč, ki bi bila primerna za civilno uporabo, študije o okoljski varnosti v mednarodnem kontekstu, o sistemih ravnanja z okoljem v vojaškem sektorju in o modeliranju ekosistema obalnih plitvin za trajnostno upravljanje (internet 30).

Po več kot tridesetletnem uspešnem delu so leta 2000 opredelili nove cilje, ki predstavljajo smernice delovanja odbora in odsevajo prilagoditev na novo vlogo Nata v obdobju po hladni vojni.

Osnovni cilji odbora so:

- a) zmanjševanja posegov v okolje z vojaškimi aktivnostmi** (projekti na tem področju se ukvarjajo s sistemi ravnanja z okoljem v vojaškem sektorju, z analiziranjem posledic vojaških posegov v okolje in s sanacijo nekdanjih vojaških poligonov);
- b) vodenje regionalnih študij, ki vključujejo čezmejne aktivnosti** (primer teh študij je upravljanje z industrijskimi in strupenimi odplakami, modeliranje ekosistema obalnih plitvin in upravljanje, modeliranje z onesnaženostjo zraka);
- c) preprečevanje konfliktov povezanih s pomanjkanjem virov** (enotno upravljanje z vodnimi viri);
- d) opredeljevanje nastajajočih virov ogrožanja okolja in družbe, ki bi lahko povzročili ekonomsko, kulturno ali politično nestabilnost** (primer teh projektov so čisti proizvodni procesi oz. proizvodi in ocenitev tveganja obolenja za rakom);
- e) opozarjanje na netradicionalne vire ogrožanja varnosti** (ekoterorizem, varnost prehranske verige) (internet 31).

6.1 Organizacija in metode delovanja

Severnoatlantski svet je že ob ustanovitvi CCMS določil, da sam odbor ne sodeluje v raziskovalnih nalogah. V odboru sodelujejo izvedenci in strokovnjaki iz vseh držav članic zaveznitva kot tudi države članice EAPC, ki z razpoložljivo tehnologijo rešujejo okoljska vprašanja in predlagajo rešitve. Delo odbora je decentralizirano, naloge pa se opravljajo s pilotnimi študijami (3–5 let) in kratkotrajnimi ad hoc projekti (12–18 mesecev), ki jih sponzorirajo države, ki v študijah sodelujejo. Vsebina pilotskih raziskav je raznolika in obsega široko vsebinsko področje v okviru varovanja okolja ter problemov degradacije okolja zaradi delovanja oboroženih sil. Raziskave so pripomogle h kritičnemu preverjanju delovanja zaveznitva v naravnem okolju in so pripomogle k vzpostavitvi večjega števila nacionalnih, bilateralnih in večnacionalnih pobud za uvedbo mehanizmov za varovanje okolja na področju delovanja oboroženih sil. Sodelovanje držav članic Nata in partnerskih držav v pilotnih študijah, projektih na delavnicah in seminarjih, je prostovoljno. Pri vsakem projektu ena ali več držav prostovoljno prevzame pilotno vlogo, kar pomeni, da prevzame odgovornost za načrtovanje in financiranje dela, za usklajevanje

njegovega poteka, za pripravo potrebnih poročil in za spodbujanje nadaljevalnih ukrepov. Natov civilni proračun namenja nekaj sredstev CCMS za podeljevanje štipendij, ki strokovnjakom omogočijo sodelovanje v dejavnostih CCMS.

Med najbolj pomembnimi dogodki, ki so bili organizirani pod pokroviteljstvom CCMS je potrebno omeniti naslednje delavnice in seminarje:

1. Okoljski problemi povezani z obrambo

- a) Sistem okoljskega upravljanja (Environmental Management System – EMS) v vojašem sektorju (delavnica, katere nosilec je bila Češka oktobra 2002)
- b) Ponovna uporaba in čiščenje nekdanjih vojaških območij (delavnica v Kirgiziji, maja 2002)
- c) Rehabilitacija nekdanjih vojaških območij (delavnica v Mongoliji, junija 2004)

2. Nevojaški okoljski problemi

- a) Ocenitev posledic Črnobilske nesreče (delavnica v Kijevu, aprila 2002)
- b) Okoljski izzivi v Kaspijskem morju (delavnica v Bakuju, Azerbajdžan, maj 2002)
- c) Dezertifikacija v Sredozemlju: vprašanje varnosti (delavnica v Valenciji, Italija, december 2003)
- d) Odpravljanje posledic razlitja nafte (delavnica na Norveškem, aprila 2004)

3. Mednarodne konference, seminarji in okrogle mize

CCMS kot forum za izmenjavo informacij o okoljskih problemih, povezanih z vojaškimi aktivnostmi ter ostalimi vprašanji povezanimi z okoljem in varnostjo organizira in/ali sponzorira mednarodne konference, seminarje in okrogle mize:

- Obramba, okolje in gospodarstvo (januar 1994)
- Okolje in obramba (Swansea, VB, september 1995)
- Mednarodni simpozij – »Onesnaženje okolja v centralni in vzhodni Evropi; nove rešitve okoljskih problemov« (Varšava, september 1996)

- Mednarodna znanstvena konferenca »Partnerstvo za zaščito okolja – Okoljski inženiring povezan z aktivnostmi pomorskega vojskovanja« (Poljska, november 1996)
- Simulacija: Prednost ali izziv? (Nato šola, Nemčija, januar 1997)
- Evroatlantska delavnica o vplivu vojaškega delovanja na okolje (junij 1998)
- Ekološke težave zaradi obrambnih dejavnosti v Črnem in Azovskem morju (Ukrajina, oktober 1999) (internet 30).

Grožnje in izzivi

Program Grožnje in izzivi je bil oblikovan leta 2003 kot posledica preoblikovanja Nata. Sestavlja ga Odbor za proučevanje izzivov sodobne varnosti in dve področji Odbora za znanost: Področje varnosti civilne znanosti in tehnologije ter Vodenje in organizacija znanosti in tehnologije. Program Grožnje in izzivi se ukvarja predvsem z nekonvencionalnimi grožnjami in izzivi varnosti, obravnava nove grožnje, ki niso posledica vojaškega delovanja. To vključuje različne oblike terorizma (agrotorizem, biotorizem, ekotorizem in biološko-kemično-jedrski terorizem) kot tudi obrambo infrastrukture pomembne za energijo, komunikacije in transport. Zajema širok spekter varnosti in vključuje aktualne teme, kot so promet z belim blagom, pozornost namenja tudi okoljskim vprašanjem povezanim z pomanjkanjem osnovnih virov, predvsem vodi in degradacijo okolja (internet 32).

6.2 Pilotne raziskave

6.2.1 Faze razvoja pilotnih raziskav

Pilotske raziskave odbora lahko razdelimo v tri faze, ki prikazujejo razvoj idej varovanja okolja na vojaškem področju. Prva faza (1984–1991), v kateri so sodelovale le države članice zveze Nato, se je nanašala na odkrivanje obsega vpliva oboroženih sil na okolje in na oblikovanje širših ciljev in načrtov za zaščito okolja. Druga faza (1991–1997) je nadgradila prvo s točno določenimi temeljnimi raziskavami o ponovni uporabi vojaških zemljišč. Pri tej raziskavi so sodelovale tudi države nekdanjega »vzhodnega bloka«, saj so se le-te srečevale z velikimi problemi na tem področju. S tretjo fazo (1997–2001) pa so se sodelujoče države v odboru

soočile z operacionalizacijo ter odločanjem o varovanju okolja na področju delovanja oboroženih sil (Coulson v Prebilič, 2004: 609).

Prva faza

V prvi fazi so države članice zveze Nato na pobudo civilne družbe v okviru CCMS izvedle prvo pilotsko študijo na področju obrambe, ki se je nanašala na zmanjševanje hrupa vojaških letal. Cilj raziskave, ki sta jo vodili Nemčija in Združene države Amerike, so bile rešitve za zmanjševanje hrupa vojnih letal v pogostih in nizkih preletih v mirnodobnem času. Pilotska raziskava je bila razdeljena na tri delovna področja: izvorna tehnologija (možnost zmanjšanja hrupa pri izvoru, npr. motor), sprejemniki tehnologije (zmanjšanje hrupa zaradi negativnega učinka na ljudi) ter operacije in informacije (upravljanje zračnega prostora, izobraževanje in javnost informacij). Rezultat raziskave sta bili dve mednarodni konferenci (v ZDA in Nemčiji) o zmanjševanju hrupa vojnih letal ter poročila in priporočila o reševanju problema. Glede na javno mnenje in ozaveščenost ljudi o učinkih hrupa na kakovost življenja se raziskave še niso zaključile in potekajo še danes. V letih 1987–1990 je bila opravljena še ena raziskava in sicer pilotna študija o okoljevarstveni ozaveščenosti v oboroženih silah. Tudi to raziskavo je vodila Nemčija, saj so bile v času hladne vojne na njenem ozemlju koncentrirane oborožene sile, kar je negativno vplivalo na okolje in prebivalstvo. Raziskava je pripeljala do oblikovanja splošnih načel o varovanju okolja in do sprejetja okoljske politike Nata leta 1993. Namen tega je bil osvestiti javnost Nato članic o pomembnosti okolja in negativnih učinkih, ki jih lahko predstavljajo nekatera delovanja oboroženih sil. Raziskovalci so pripravili kratek video posnetek za ozaveščanje vojakov držav članic zveze Nato o pomembnosti varovanja okolja pri vojaškem udejstvovanju ter brošure o smernicah za varovanje okolja za častnike odgovorne za pripravo manevrov (Coulson v Prebilič, 2004: 609).

Druga faza

To fazo označuje sodelovanje držav članic Nata z državami članicami Evroatlantskega partnerskega sveta in državami članicami programa Partnerstvo za mir, ki so prispevale nove ideje za proučevanje vpliva oboroženih sil na okolje. Faza se je začela s seminarjem o vlogi vojske pri varovanju okolja, ki je potekal v Bruslju. Prva pilotna študija, ki je vključevala članice NACC, je raziskovala pričakovanja o varovanju okolja. Do pomembnih zaključkov je pripeljala konferenca o okolju

prijaznem načrtovanju vojaških objektov in vadbišč, ki je obravnavala različne vsebine od zapiranja vojaških baz do okoljevarstvene revizije oz. ekološke sanacije. Prestavljena stališča so bila podlaga za uradno izjavo zveze Nato o politiki varovanja okolja za oborožene sile ter smernice za okolju prijazno urjenje oboroženih sil. Pod vodstvom generalnega sekretarja zveze Nato Manfreda Wörnerja je oktobra 1993 Severnoatlanski svet sprejel smernice za okolju prijazno urjenje, po katerih se morajo ravnati višji častniki. Smernice so bile do leta 2001 edini uradni dokument zveze Nato o načelih varovanja okolja, katerih izvajanje se pričakuje od vseh držav zaveznitva. Zaključki raziskave pa so prispevali tudi k oblikovanju novega predmetnika šole zveze Nato pri SHAPE v Oberammergau v Nemčiji, saj so vanj vključili vsebine o odgovornosti oboroženih sil za varovanje okolja. Leta 1992 je CMSS opravil dodatni raziskavi na področju problematike varovanja okolja (nevarna sredstva in vojaške aktivnosti na Arktiki; radioaktivno onesnaženje rek, delt ter morskih voda in rečni transport; upravljanje radioaktivnih snovi; ocena nevarnosti onesnaženja okolja jedrskih oborožitvenih sistemov ter z radioaktivnimi odpadki) ter na področju zaščite civilnega prebivalstva pred transportnimi nesrečami z nevarnimi snovmi. Slednja je predstavljala novost za večino držav članic, saj do takrat niso proučevali ukrepe oboroženih sil za zaščito civilnega prebivalstva na področju vojaških ekoloških nesreč. V drugi fazi je bila v sodelovanju s partnerskimi državami opravljena še tretja pilotna študija o ponovni uporabi vojaških zemljišč. Ta raziskava je imela dve fazi in sicer 1994–1996 in 1996–1998, proučevali so metode in značilnosti naravnega okolja za konverzijo vojaških zemljišč. Raziskava je vključevala klasifikacijo zemljišča, zvrsti kontaminacije, oceno onesnaženja in metodologijo za vzpostavljanje normalnega stanja. Raziskavo sta podpirali ZDA in Nemčija, ki sta imeli največ izkušenj z okoljevarstvenimi problemi. Strokovnjaki so na podlagi zaključkov raziskave pripravili priročnik o ponovni uporabi vojaških zemljišč, katerega načela se lahko uporabi za vsako vojaško zemljišče v katerikoli državi (Coulson v Prebilič, 2004: 609).

Tretja faza

Tretja faza delovanja CMSS je dobila širše razsežnosti, saj so k sodelovanju v pilotskih raziskavah o okolju in mednarodni varnost poleg vojaških strokovnjakov povabili še civilne strokovnjake iz različnih organizacij. Ob zaključku raziskave so objavili poročilo o odnosu med spremembami naravnega okolja in varnosti na regionalni, mednarodni in globalni ravni. V tej fazi je bila zlasti pomembna pilotska

študija o sistemih ravnanja z okoljem v obrambnem sektorju, v kateri je sodelovala tudi Slovenija. Namen raziskave je bilo ugotoviti možne uporabe sistemov ravnanja z okoljem v obrambnem sektorju, ki bi zagotovile izvajanje zakonodaje na področju varovanja okolja, predvsem uporabe standarda ISO 14001. Z vključitvijo civilnih strokovnjakov v pilotske raziskave in razširitev le-teh na področje sistemov ravnanja z okoljem in standarda ISO 14001 je bila omogočena priprava za izdelavo priročnika o smernicah varovanja okolja v obrambnem sektorju. Namen priročnika je nudenje pomoči državi pri razvoju učinkovitega programa za varovanje zdravja ljudi kot tudi zagotavljanju okolju prijaznega izvajanja dejavnosti oboroženih sil. Priročnik upošteva mednarodne sporazume in pogodbe na področju varovanja okolja ter hkrati upošteva izkušnje držav članic Nata pri reševanju okoljskih vprašanj (*Environmental Guidelines for the Military Sector, 1996*). Nadgradnjo teh dosežkov predstavlja pilotska raziskava za vzpostavitev norm izobraževanja o varstvu okolja v oboroženih silah in njihovega vpliva na vzpostavitev pozitivnega odnosa do varovanja okolja. Velik napredek varovanja okolja je skupna doktrina zveze Nato za varovanje okolja med izvajanjem operacij in vaj zavezništva, ki določa smernice pri upoštevanju standardov za varovanje okolja pri načrtovanju dejavnosti zveze Nato, dolžnosti poveljnika pri varovanju okolja, izobraževanje častnikov na področju varovanja okolja (Coulson v Prebilič, 2004: 609).

6.3 Sodelovanje Slovenije v Odboru za proučevanje izzivov sodobne varnosti

Slovenski predstavnik v Natovem Odboru za proučevanje izzivov sodobne varnosti je mag. Emil Ferjančič iz Ministrstva za okolje in prostor, ki koordinira sodelovanje različnih ministrstev znotraj odbora. Kot sem že omenila, slovenski strokovnjaki trenutno sodelujejo pri štirih projektih oziroma študijah, in sicer pri modeliranju z onesnaženostjo zraka, čistih proizvodnih procesih, problematiki saniranja onesnažene vode in tal ter pri sanaciji Krivolaka. V prihodnjem letu pa bo Slovenija sodelovala tudi na delavnici o problemu balastnih vod. S tem problemom se Slovenija, Hrvaška in Italija ukvarjajo že dalj časa, v prihodnjem letu pa bodo pripravile delavnico v okviru CCMS. Posledic izlivanja balastnih vod se zavedajo predvsem države ob zaprtih morjih, kot je severni del Jadrana, saj se z balastnimi

vodami prinašajo novi mikroorganizmi, ki lahko porušijo naravno ravnovesje in povzročijo razvoj novih oblik rastlinja in živalstva, tako v morju kot na obali.

Z letošnjim letom je Slovenija prevzela so-vodenje ad hoc projekt sanacije Krivolaka. Krivolak je vojaški poligon v osrednjem delu Makedonije, katerega je uporabljala že bivša Jugoslovanska ljudska armada. Poligon naj bi se začel uporabljati pred več kot petdesetimi leti. Razlog za obstoj in delovanje poligona je geografska lokacija in izoliranost od naseljenih krajev. Zajema zelo razgiban pretežno visok relief z manjšimi vrhovi in dolinami. Prepletajo se elementi stepe in polpuščave, pašniki in travnati griči. Na tem delu je malo površinskih voda, na obrobju poligona tečeta reki Vardar in Bregalnica. Slovenija se je s prevzemom projekta obvezala, da bo pripravila dve študiji in sicer ocenitev vplivov na okolje oz. ekološko sanacijo in načrt upravljanja poligona, saj bi bil poligon primeren za izvajanje skupnih vaj Nato držav ali partnerskih. Študiji morata analizirati, sistematizirati ter združevati veliko faktorjev povezanih s stanjem poligona, zaščito okolja, delovanjem in upravljanjem. Prva študija (analiza posledic posegov v okolje) mora obsegati podrobnosti o:

- naravnih značilnostih prostora: lokacija, relief, geološka zgradba, podnebje, flora in favna;
- prostorskih značilnostih: površina, voda, tla;
- urbanističnih karakteristikah: poseljena območja, infrastruktura in ekonomske zmožnosti;
- namenu in delovanju vojaškega poligona: območje, površinski in podzemeljski objekti, njihovo stanje, infrastruktura in kapaciteta;
- varnostnem sistemu: alarmiranje in nadzor;
- načrtih za prihodnost: modernizacija in razvoj – ohranitev poligona.

Drugi del študije se nanaša na načrt upravljanja poligona in naj bi vseboval organizacijski načrt poligona, namen in delovanje organizacijskih enot, načrt zagotavljanja varnosti v času izvajanja aktivnosti, načrt za odpravljanje posledic nesreč, hierarhijo poveljevanja ter nadzorovalni sistem vseh aktivnosti na poligonu in v okolici. Predviden čas za realizacijo projekta je leto in pol. V tem času bodo organizirani trije delovni sestanki in več strokovnih ogledov.

7. ZAKLJUČEK

Napredek znanosti in tehnologije je močno zaznamoval 20. stoletje. S seboj pa je poleg razvoja prinesel tudi temne strani kot so lakota, pomanjkanje, množične migracije prebivalstva, epidemije nalezljivih bolezni, uničevalne vojne, terorizem, naravne in druge nesreče, onesnaževanje in uničevanje okolja. Vojaška, politična, socialna in druga varnostna tveganja se nadaljujejo tudi v novem tisočletju. Tveganja, povezana z mednarodnim terorizmom, trgovina z belim blagom, industrijske in druge nesreče na poznajo državnih meja. Varnost pred globalnimi tveganji, pa naj gre za nevarnosti naravnih nesreč, vojne, prekomerno izkoriščanje naravnih virov, onesnaževanje ali druge nevarnosti, je mogoče zagotavljati le v mednarodnem okolju z aktivnim sodelovanjem držav.

Zveza Nato si od ustanovitve prizadeva za vzpostavljanje in ohranjanje miru, varnosti in stabilnosti. S potrebo po "preoblikovanju" se sooča že vse od razpada Sovjetske zveze pred desetletjem in pol, ko se je znašla pred izzivom, naj bodisi razširi svoje delovanje na območja izven ozemlja članic Nata ali pa naj preneha delovati. Temu je NATO prilagodil svojo strukturo in politiko ter se iz sorazmerno ozkega vojaško-političnega zavezništva začel spreminjati v širšo politično-varnostno organizacijo. Zavezništvo je začelo krepiti sodelovanje z državami Srednje in Vzhodne Evrope. Voditelji držav članic so leta 1991 sprejel Strateški koncept, ki je na nov način povezal politične in vojaške prvine zavezništva v skladno celoto ter izpostavil sodelovanje z novimi partnerji kot sestavni del dolgoročne strategije zagotavljanja mednarodne varnosti v evroatlantskem prostoru. Ustanovitev Severnoatlantskega sveta za sodelovanje (NACC) decembra 1991 je združila države članice Nata in srednje ter vzhodnoevropske države v nov posvetovalni forum. Vloga NACC je bila spodbujati sodelovanje in posvetovanje na področju političnih in varnostnih vprašanj, ohranjati mir, nadzorovati oborožitve in razoroževanje, znanstveno sodelovanje, z obrambo povezana okoljska vprašanja, ... Leta 1994 je zavezništvo države članice NACC in druge države članice Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) povabilo, naj v skladu s svojimi posebnimi potrebami vzpostavijo individualne

programe sodelovanja z Natom v okviru programa Partnerstvo za mir. Obseg dejavnosti programa je širok in vključuje oblikovanje obrambnega proračuna, civilno-vojaška razmerja, nadzor nad obrambnimi silami, skupne vojaške vaje in urjenje. Kot naslednik Severnoatlantskega sveta je bil leta 1997 ustanovljen Evroatlantski partnerski svet (EAPC), ki združuje 26 držav članic in 20 partneric. Sodelovanje pod okriljem EAPC zajema dejavnosti na področju obrambno-gospodarskih vprašanj, znanosti, z obrambo povezanih okoljskih vprašanj, sodelovanje pri ohranjanju miru in pripravljenosti za posredovanje pri naravnih in drugih nesrečah. Pomemben dosežek EAPC je bila ustanovitev Evroatlantskega centra za koordinacijo ukrepanja ob nesrečah (EADRCC) pri poveljstvu Nata in Evroatlantske enote za ukrepanje ob nesrečah (EADRU). Center je bil odprt junija leta 1998 in že takoj podprl prizadevanja Visokega komisarja za begunce Združenih narodov v Albaniji za pomoč beguncem s Kosova. Od ustanovitve dalje je center sodeloval pri usklajevanju pomoči ob vseh večjih nesrečah na območju Evrope. Za pomoč v imenu prizadete države, ki ni članica ali partnerica zveze Nato in jo je prizadela nesreča, lahko zaprosi ustrezna mednarodna organizacija ali članica zveze Nato. Sodelovanje zveze Nato pri mednarodnem nujenju pomoči ob nesreči ima dolgo tradicijo, saj je zveza od svojega nastanka 1949 veliko pozornosti namenjala zaščiti prebivalcev, že leta 1951 je bil ustanovljen Odbor za civilno zaščito, ki je pristojen za načrtovanje ukrepov pred nesrečo in njihovo analizo. EADRCC se je v začetni fazi delovanja srečeval z mnogimi organizacijskimi težavami. Prva posredovanja pomoči in prav tako mednarodna vaja sta pokazala na težave pri usklajevanju delovanja držav. Sodelujoče enote na prvi skupni vaji Trans-Carpathia so opozorile na pomembnost poznavanja mehanizmov ukrepanja v mednarodnih humanitarnih akcijah, ki so nujna za usklajeno delo vseh reševalnih enot. Težave pri izvajanju vaje je predstavljalo tudi komuniciranje, nujno je vsaj osnovno znanje angleščine in povezljivost komunikacijske opreme in postopkov. Kljub dogovorom glede prestopa meje z Ukrajino je bil postopek dolgotrajen. Ob dejanskih nesrečah prehod meje ne sme zadrževati nudenje pomoči, zato morajo države urediti bilateralne in multilateralne dogovore o nemotenem prehodu. Največje razlike med državami pa so se pokazale na področju logistike. Za ustrezno usklajevanje mednarodne pomoči je potrebno tudi natančno poročilo o nesreči. Ko prizadeta država posreduje zahtevek za pomoč v EADRCC, mora le-ta vsebovati čim več podatkov o nesreči in posledicah ter napoved razvoja dogodkov. Že pri naslednji mednarodni vaji so odpravili večino pomanjkljivosti

sodelovanja, zagotovili prevajalce, dali poudarek urjenju za boljšo koordinacijo med enotami in lokalnimi oblastmi ter izboljšali komunikacijsko strukturo EADRCC. Mednarodne vaje so se izkazale kot odlična priložnost za dograditev in dopolnitev pomanjkljivosti ter iskanja rešitev za boljšo delo v mednarodnih operacijah. V okviru zveze Nato se predvsem od ustanovitve EADRCC in EADRU posveča veliko pozornost zagotavljanju interoperabilnosti tudi na področju civilnega načrtovanja ukrepov za krizne razmere. Kot je bilo že omenjeno, na učinkovitost nudenja pomoči vplivajo različni dejavniki, najpomembnejši pa so načrtovanje ukrepov pred nesrečo, dvostranski dogovori, ki lahko omogočijo nemoten prevoz opreme čez državne meje ter pripravljenost države na ukrepanje v primeru nesreče. Načrtovanje ukrepov pred nesrečo bistveno vpliva na učinkovitost koordinacije pomoči, zato zveza Nato vzpodbuja članice in partnerice, da si izmenjujejo podatke o nesrečah, za katere je verjetnost, da se bodo ali so se že zgodile. V okviru Višjega odbora za civilno krizno načrtovanje deluje devet odborov, katerih naloga je usklajeno načrtovanje ukrepov za različna področja. S predstavitvijo delovanja EADRCC, spoznanj iz mednarodnih vaj ter napotkov za prihodnje sodelovanje in pomoč lahko potrdim svojo hipotezo, da države članice zveze Nato in partnerske države zaradi hitrega in učinkovitega ukrepanja v primeru naravnih ali drugih nesreč aktivno sodelujejo na področju načrtovanja civilnega delovanja v sili in izvajanju preventivnih vaj.

V nalogi sem proučevala tudi preostala vidika »tretje dimenzije« Nata, ki vključujeta sodelovanje članic in partneric na področju znanosti in okoljskih vprašanj. Znanstveni program (Z znanostjo do varnosti) Nata, katerega začetki segajo v leto 1956, spada v pristojnosti Odbora za znanost. V civilni znanosti podpira sodelovanje med znanstveniki iz Natovih članic in partnerskih držav. Vsako leto več kot 10 000 znanstvenikov na različne načine sodeluje v dogodkih in projektih, ki jih podpira program, vključno s pobudami za izboljšanje računalniškega omrežja in razširitev dostopa do interneta za znanstveno skupnost na Kavkazu in v osrednji Aziji. Do opredelitve novih ciljev in raziskovalnih področij je prišlo leta 2003. Znanstveni program podpira raziskave in delavnice, ki se nanašajo na obrambo pred terorizmom, upravljanje z vodnimi in neobnovljivimi viri, degradacijo okolja in z okoljsko varnostjo. Zavezništvo je leta 1969 priznalo okoljske izzive, s katerimi se spopada mednarodna skupnost, in ustanovilo Odbor za proučevanje izzivov sodobne družbe (CCMS), v okviru katerega so začeli teči projekti na področjih onesnaževanja, hrupa, energetike,

vnovične uporabe nekdanjih vojaških zemljišč. Po letu 2000 je odbor opredelil nove smernice delovanja, ki so odsev prilagoditve Nata na novo vlogo v obdobju po hladni vojni. CCMS si prizadeva za zmanjšanje posegov v okolje z vojaškimi aktivnostmi, preprečevanje konfliktov povezanih s pomanjkanjem virov, opozarja na nastajajoče in netradicionalne vire ogrožanja varnosti ter koordinira regionalne študije. Hipoteza, da raziskave, študije in delavnice znanstvenega in okoljskega program obravnavajo različne raziskovalne teme in vsebine se ni v celoti potrdila, saj se določene raziskovalne teme, kot so terorizem, degradacija okolja, okoljska varnost, pomanjkanje naravnih virov in netradicionalne grožnje, obravnavajo v obeh odborih. Zaradi tega prihaja v okviru spreminjanja organizacijske sheme NATO tudi do razmišljanja o možnostih za poenostavitev delovanja in združitve Odbora za znanost in Odbora za izzive sodobne družbe. V posameznih pomembnih vsebinah se odbora še zmeraj razlikujeta. Hipotezo lahko tako delno sprejmem. Čeprav komponenta nevojaških tveganj v Natu postopoma pridobiva na pomembnosti v primerjavi z vojaško, pa delež njenih proračunskih sredstev v zadnjih letih upada. Z reorganizacijo obeh odborov naj bi novo nastali odbor zadržal vse kvalitete prejšnjih dveh, obenem pa pomenil nadgraditev Natove komponente nevojaških tveganj, kamor sodijo tehnološka, okoljska, družbena in druga vprašanja, ki ogrožajo varnost in stabilnost v svetu, niso pa neposredno povezana na rabo vojaške sile. Nato spodbuja sodelovanje med državami članicami in partnerskimi na področjih kot so načrtovanje civilnega delovanja v sili, pomoč pri nesrečah ter na področju znanstvenega in okoljskega programa.

Ker se varnostno okolje nenehno spreminja, se mora tudi zavezništvo prilagajati novim razmeram. Nato je našel novo ravnovesje med izpolnjevanjem tradicionalnih nalog in sodobnimi varnostnimi izzivi. Razširil je svoje sodelovanje z nečlanicami in na področje nevojaških akcij, saj so se vojaške sile s svojimi sredstvi velikokrat izkazale za zelo uspešne pri odpravljanju posledic naravnih nesreč in koordinaciji humanitarne pomoči. Potrdim lahko hipotezo, da si Nato zaradi spremenjenih politično-varnostnih razmer po koncu hladne vojne prizadeva, da bi se s sredstvi, ki jih ima na razpolago, zoperstavil novim oblikam ogrožanja varnosti ter tako prispeval k zagotavljanju stabilnosti in zmogljivosti za kolektivno obrambo. Vendar zato NATO še ni humanitarna organizacija, temveč organizacija, ki zagotavlja mir, varnost in stabilnost. Kot taka si tudi prizadeva, da bi s sredstvi, ki jih ima na voljo, kar najbolje

pomagala žrtvam nesreč in jim olajšala trpljenje, tudi v sodelovanju s partnericami iz Srednje in Vzhodne Evrope.

8. VIRI IN LITERATURA

Knjige:

- Brown, Michael E., Owen R. Cote, Sean M. Lynn-Jones and Steven E. Miller (2004): *New Global Dangers: Changing Dimensions of International Security*.
- Carpenter, Ted Galen (2001): *Nato enters the 21. Century*, Frank Cass, London.
- Geršak, Teodor (1995): *NATO njegova preobrazba in Slovenija*. Defensor, Ljubljana.
- Grizold, Anton (1998): *Perspektive sodobne varnosti, iz obramboslovnih raziskav. Teorija in praksa*, Ljubljana, str. 100-131.
- Hodge, Carl C. (2002): *NATO for a New Century: Atlanticism and European Security*. USA.
- Lesser, Ian O (2000): *NATO Looks South: New Challenges and New Strategies in the Mediterranean*. RAND, Santa Monica.
- Lipschutz, Ronnie D. (2004): *Global Environmental Politics: Power, Perspectives, and Practice*. CQ Press, Washington.
- Malešič, Marjan (2002): *Nacionalna in mednarodna varnost. Iz obramboslovnih raziskav III*, FDV, Ljubljana.
- Malešič, Marjan (2004): *Krizno upravljanje in vodenje v Sloveniji. Izzivi in priložnosti. Varnostne študije*, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- *Nato's Role in Disaster Assistance, Nato Civil Emergency Planning*, Bruselj, 2001.
- *Priročnik o zvezi Nato, Office of Information and Press Nato*, Bruselj, 2001.
- Sodrznik, Janez (2004): *Internacionalizacija dejavnosti zaščite, reševanja in pomoči ob nesrečah in vloga Slovenije v tem procesu*. Ljubljana, FDV, magistrsko delo. Dostopno preko http://dk.fdv.uni-lj.si/magisteriji/Pdfs/mag_sodrznik-janez.pdf, 5.9.2005.

Članki:

- *A Terrorist Attack on a Chemical Factory: The "Bogorodsk 2002" Exercise*, *Nato's Nations and Partners for Peace*, vol 47, No4/2002, str.233-234.
- Cadiou, Jean-Marie (1997): *Science for Peace: Nato's new cooperative programme with partners*, *Nato Review*, Vol 45, No.6, str.30-33.

- Coulson, Martin (2001): NATO – CCMS Achievements in Defence-Related Environmental Studies 1980-2001. Report No.A-2001/02. Dostopno preko <http://www.nato.int/ccms/general/coul-report.htm>, 7.6.2005.
- Dernovšek, Zoran (1999): Prva informacijska vojna prek interneta; Internet – vojskovališče že danes, ne šele jutri, Revija Obramba, let.31, str.16-17.
- Fournet, Jean (2002): Science and Society: A Nato Asset in a Global Word, Nato's Nations and Partners for Peace, Vol 47, No 4, str. 264-266.
- Juroš, Banovec Katja (2002): Poročilo s sestanka skupine strokovnjakov za sisteme opazovanja, obveščanja in alarmiranja Nata in vaje INTEX 2002, Ujma, št.16, str. 458-459).
- Karba, Jasmina (1997): Vloga zveze Nato pri zagotavljanju mednarodne pomoči ob naravnih nesrečah, Ujma, št.11, str.270-272.
- Karba, Jasmina (1998): Sodelovanje držav Severnoatlantskega partnerskega sveta ob večjih nesrečah, Ujma 1998, št.12, str.228-229).
- Kriendler, John (1998): Pfp crisis management activities: Enhancing capabilities and cooperation, NATO Review, No 3, Vol 46, 28-31.
- Lubi, Ferlin Andreja (2000/2001): Vaja COMPROTEX'99, Ujma, št.14-15, str.375-377.
- Maršič, Dorijan (2000/2001): Sodelovanje Slovenije v vaji Trans-Carpathia 2000, Ujma, št.14-15, str.390-391.
- Mužič, Janez (2004): Nova grožnja varnosti; Računalniški kriminal, Revija Obramba, let. 36, str.30-31.
- Nato's Role in Disaster Assistance, Nato's Nations and Partners for Peace, vol 50, No1/2005, str.100-106.
- Palmeri, Francesco (1998): A Euro-Atlantic disaster response capability, NATO Review, No 3, Vol 46, str.24-29.
- Palmeri Francesco (1996): Civil emergency planning: A valuable form of cooperation emerges from the shadows, NATO Review, No 2, Vol 44, str. 29-33.
- Pišlar, Marko (2002): V Dalmaciji največja mednarodna vaja v Evropi, Slovenska vojska, let.X/10, str.28-29.
- Prebilič, Vladimir in Ober Kristina (2004): Obrambni sistem in ekologija – vloga Severnoatlantskega zavezništva, Teorija in praksa, let.41, 3-4/2004, str.599-615.
- Prezelj, Iztok (2001): Vojaško ogrožanje nacionalne in mednarodne varnosti po koncu hladne vojne, Teorija in praksa, let.38, 5/2001, str.848-860.

- Rewarding scientific excellence (2002), Nato Review, Vol 50, No 4.
Dostopno preko: <http://www.nato.int/docu/review/2002/issue4/english/features2.html>, 12.7.2005.
- Schulte, Nancy (1999): NATO's Science Programme intensifies interactions with Partners, Nato Review, Vol 47, No 4, str.29-32.
- Slabe, Romana (1997): Vaja INTEX'97, Ujma, št.11, str.284-285.
- Tomin, Krajič Cvetka (2000/2001): Mednarodna vaja Trans-Carpathia 2000, Ujma, št.14-15, str.385-389).
- Venturini, Umek Andreja (2002): Nato in znanost, Slovenska vojska, let.X/10, str.22-23.

Internet:

- internet 1; <http://www.nato.int/welcome/home.htm#>, 25.5.2005.
- internet 2; http://www.fas.org/man/nato/natodocs/fact_pfp.htm, 12.6.2005.
- internet 3; <http://nato.gov.si/slo/dokumenti/strateski-koncept.pdf>, 8.8.2005.
Strateški koncept zveze Nato, ki so ga sprejeli vodje držav in vlad na zasedanju Severnoatlantskega sveta v Washingtonu 23. in 24. aprila 1999.
- internet 4; http://www.nato.int/docu/0211prague/after_prague-sv.pdf, 12.6.2005.
- internet 5; <http://nato.gov.si/slo/nato/tretja-dimenzija/civilno-krizno/naloge/>, 15.7.2005.
- internet 6; <http://www.nato.int/docu/logi-en/1997/lo-1124.htm>, 7.6.2005. Nato Policy on Cooperation for Disaster Assistance in Peacetime.
- internet 7; <http://www.nato.int/eadrcc/fact.htm>, 7.6.2005. *Enhanced Practical Cooperation in Field of International Disaster Relief.*
- internet 8; http://www.nato.int/eadrcc/sop/sop_eadrc/eadrc_sop-annex01.pdf, 7.6.2005. *EAPC Policy on Enhanced Practical Cooperation in Field of International Disaster Relief.*
- internet 9; <http://www.nato.int/docu/handbook/2001/hb0809.htm>, 12.6.2005.
- internet 10; http://www.sos112.si/slo/msez_page.php?src=ms23.htm, 26.7.2005.
- internet 11; <http://www.nato.int/eadrcc/sop/sop.htm>, 7.6.2005.
- internet 12; <http://www.nato.int/eadrcc/home.htm>, 7.6.2005.
- internet 13; <http://www.nato.int/docu/handbook/2001/hb1014.htm>, 12.6.2005.
- internet 14; <http://www.nato.int/eadrcc/transcarp/index.htm>, 7.6.2005.
- internet 15; <http://www.nato.int/eadrcc/tdragon/exercice2002.htm>, 7.6.2005.

- internet 16; <http://www.nato.int/eadrcc/2003/ferghana/>, 7.6.2005.
- internet 17; <http://www.nato.int/eadrcc/2003/dacia/aims.htm>, 7.6.2005.
- internet 18; <http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-090e.htm>, 18.6.2005.
- internet 19; <http://www.nato.int/eadrcc/2005/ukraine/index.html>, 7.6.2005.
- internet 20; http://www.nato.int/science/about/management_structure.htm, 9.7.2005.
- internet 21; http://www.nato.int/science/about/historical_context.htm, 9.7.2005.
- internet 22; <http://www.nato.int/science/news/2003/n031111a.htm>, 9.7.2005.
- internet 23; http://www.nato.int/science/topics/defence_against_terrorism.htm, 9.7.2005.
- internet 24; http://www.nato.int/science/topics/counter_other_threats.htm, 9.7.2005.
- internet 25; <http://www.nato.int/science/news/2003/n031202a.htm>, 14.7.2005.
- internet 26; <http://nato.int/science/issues/water-security.htm>, 9.7.2005.
- internet 27; <http://www.nato.int/science/support/clg/clg-info.htm>, 9.7.2005.
- internet 28; <http://www.nato.int/science/support/ev/ev-info.htm>, 9.7.2005.
- internet 29; <http://www.nato.int/science/support/arw/arw-nfa.htm>, 9.7.2005.
- internet 30; <http://www.nato.int.ccms/info.htm>, 27.6.2005.
- internet 31; <http://www.nato.int/ccms/pilot.htm>, 27.6.2005.
- internet 32; http://www.nato.int.ccms/about/threats_challenges.htm, 27.6.2005.
- http://www.sos112.si/slo/msez_page.php?src=ms21.htm, 5.6.2005.

Zakoni, resolucije, doktrine, dokumenti:

- Doktrina zaščite, reševanja in pomoči: RS Ministrstvo za obrambo – Uprava RS za zaščito in reševanje, Ljubljana, maj 2002. Dostopno preko <http://www.sos112.si/slo/clanek.php?catid=5&id=107>, 10.8.2005.
- Nacionalni program varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami: Uradni list RS 44/2002, 4297. Dostopno preko <http://www.uradni-list.si/1/ulonline.jsp?urlid=200244&dhid=42076>, 15.6.2005.
- Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije: UL RS (ReSNV) št.56/01, 5738. Dostopno preko http://www2.gov.si/zak/Akt_vel.nsf/0/c12565e2005e8311c1256a7d00335dc1?OpenDocument, 15.6.2005.
- Zakon o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami: Uradni list RS št.64/94, 3598.

Priloga A: Prioritetne teme Partnerskih držav

Number of Countries	Partner Country Priorities	Albania	Armenia	Azerbaijan	Belarus	Bulgaria ⁽¹⁾	Croatia	Georgia	Kazakhstan	Kyrgyz Republic	Moldova	Romania ⁽¹⁾	Russia	Tajikistan	the former Yugoslav Republic of Macedonia ⁽²⁾	Turkmenistan	Ukraine	Uzbekistan
		9	Environmental Security	X	X		X					X	X			X		X
8	Information Technology	X	X		X	X		X	X	X					X		X	
7	Food Security	X						X	X	X				X	X		X	
5	Biotechnology		X			X		X		X	X							
4	Nanotechnology		X		X	X					X							
4	S&T Policy						X	X			X	X						
4	New Materials				X	X						X					X	
3	Border Security / Transport Security						X			X			X					
3	Brain Drain	X						X							X			
3	Defence Against Terrorism			X									X					X
3	Virtual Silk Highway		X						X	X								
3	Water Management					X								X				X
2	Agricultural Science	X			X													
2	Biodetection / Radiological Detection												X				X	
2	Energy							X			X							
2	Forecast and Prevention of Catastrophes				X								X					
2	Information Security			X									X					
2	Nuclear Threat			X					X									
2	Nuclear Waste / Tailings									X				X				
2	Sustainable Development							X			X							
2	Human & Societal Dynamics	X				X												
2	Microsatellites / Space Research					X											X	
1	Disposal of Dangerous Chemicals			X														
1	Explosives Detection												X					
1	Illicit Trafficking of Humans					X												
1	Infectious Diseases																	X
1	Life Sciences	X																
1	Mathematics													X				
1	Medical Science				X													
1	Optical Technology				X													
1	Protection of Populations				X													
1	PsychoSocial Effects of Terrorism												X					
1	Radiation Impact on Humans																X	
1	Simulation				X													

(1) NATO Country: See Notes for Applicants for special provisions in 2005 for Bulgaria & Romania

(2) Turkey recognises the Republic of Macedonia with its constitutional name.

Vir: http://www.nato.int/science/support/country_priorities.pdf

Priloga B: Višji odbor za civilno krizno načrtovanje (SCEPC)

Člani	Vse države članice.
Predsednik	Generalni sekretar. Stalna predsednika: pomočnik generalnega sekretarja za varnostne investicije, logistiko in civilno krizno načrtovanje ter direktor Direkcije za civilno krizno načrtovanje.
Vloga	Glavno telo za oblikovanje politike in svetovalno telo Severnoatlantskega sveta za vprašanja civilnega kriznega načrtovanja ter odpravljanja posledic nesreč. Odgovoren za usmerjanje politike in usklajevanje dela odborov za načrtovanje.
Ravni	Vodilni uslužbenci iz prestolnic, odgovorni za usklajevanje civilnih kriznih dejavnosti/predstavniki nacionalnih delegacij.
Glavni podrejeni odbori	Odbori za načrtovanje (oceanske plovbe, evropskega notranjega kopenskega transporta, zračne plovbe, prehrane in kmetijstva, industrije, proizvodnje in oskrbe z nafto, civilnih zvez, civilne zaščite, sanitetne oskrbe).
Podpora Mednarodnega sekretariata	Sektor za varnostne investicije, logistiko in civilno krizno načrtovanje (Direkcija za civilno krizno načrtovanje). Izvršni sekretariat.

Vir: Nato Priročnik 2001, str.290.

Priloga C: Odbor za znanost (SCOM)

Člani	Vse države članice.
Predsednik	Pomočnik generalnega sekretarja za znanost in okolje.
Vloga	Glavni organ odločanja za Znanstveni program zveze NATO.
Ravni	Nacionalni strokovnjaki za znanstveno politiko, ki jih imenujejo vlade ali neodvisna telesa držav članic.
Glavni podrejeni odbori	Odbor za znanost imenuje vrsto pododborov, svetovalnih in usmerjevalnih skupin za izvajanje posebnih nalog.
Podpora Mednarodnega sekretariata	Sektor za znanost in okolje.

Vir: Nato Priročnik 2001, str.291.

Priloga D: Odbor za proučevanje izzivov sodobne družbe (CCMS)

Člani	Vse države članice.
Predsednik	Pomočnik generalnega sekretarja za znanost in okolje.
Vloga	Glavni organ odločanja za Znanstveni program zveze NATO in za proučevanje izzivov sodobne družbe.
Ravni	Nacionalni predstavniki s strokovnimi znanji in/ali zadolžitvami za okoljske programe v državah članicah.
Glavni podrejeni odbori	Države imenujejo predstavnike v pododbor, odgovoren za dodeljevanje štipendij CCMS.
Podpora Mednarodnega sekretariata	Sektor za znanost in okolje.

Vir: Nato Priročnik 2001, str.292.